

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2017:4

Faktabokens roll i en digitaliserad skolvärld

Var söker elever information?

LIV ÖRNERYD

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Liv Örneryd

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Faktabokens roll i en digitaliserad skolvärld. Var söker elever information?

Engelsk titel: The role of the non fiction literature in a digitalized school environment. Where do students search for information?

Författare: Liv Örneryd

Färdigställd: 2017

Abstract: The aim of this study is to ascertain where pupils in primary school search for information when they have a specific question to answer. I also question how they explain their choice, how they perceive the results of their search process and what perceptions librarian and teachers hold regarding students' information retrieval.

I focus in particular on how the pupils' made their choice: nonfiction books contra the Internet in order to discover whether or not Internet has, by and large, replaced nonfiction books for pupils. The empirical data was collected through interviews with four pupils, their teacher and their school librarian. The material has been analysed and interpreted based upon Carol C. Kuhlthaus' teaching model and previous research.

The results of my study indicate that nonfiction books *have* lost their relevance in terms of pupils' information retrieval. Pupils' first choice when searching for information is Internet. However nonfiction material has still an important role to play. Many slow readers or readers who are generally uninterested in reading fiction choose to read nonfiction for pleasure. Reading nonfiction also improves reading skills and in particular reading comprehension. Moreover all pupils must learn how to read for information and to understand what they are reading before they are able to navigate the more advanced texts used on Internet. Thereby it is possible to explain a demand for well written nonfiction literature both now and in the future.

Nyckelord: informationssökning, faktabok, skolbibliotek, elever, Carol C. Kuhlthau

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund och ämnesval.....	4
1.2 Syfte, frågeställning och avgränsningar.....	5
1.3 Nyckelbegrepp.....	6
1.4 Litteratursökning.....	7
2. Beskrivning av Ålands särställning utifrån relevanta styrdokument.....	9
2.1 Bibliotekslagar.....	9
2.2 Skolans styrdokument och läroplaner.....	10
3. Litteraturgenomgång.....	12
3.1 Informationskompetens i förändring.....	12
3.2 Försämrade resultat beträffande läsförståelse av faktatexter.....	13
3.3 Internet och faktaböcker – och forskningen kring faktaböcker.....	14
3.4 Framtidens bibliotek.....	15
4. Teori.....	17
4.1 Presentation av vald teori och motivering.....	17
4.2 Tillämpning av Kuhlthaus teori.....	19
5. Metod.....	20
5.1 Presentation av skola, klass, lärare och bibliotek.....	20
5.2 Presentation av elevernas uppgift.....	20
5.3 Val av metod.....	20
5.4 Urval och tillvägagångssätt.....	22
5.5 Forskningsetiska reflektioner.....	24
5.6 Bearbetning av empiriskt material.....	24
6. Resultat och analys.....	25
6.1 Elevernas val av källa.....	25
6.2 Elevernas resonemang kring informationskälla.....	26
6.3 Elevernas bedömning av sökprocessen.....	27
6.4 Lärarens och bibliotekariens roll i elevernas sökprocess.....	27
7. Avslutande diskussion och slutsatser.....	30
7.1 Faktaböckernas förlorade relevans.....	30
7.2 Faktaböckerna som läsfrämjande verktyg	31
7.2.1 Faktabaserade internetsidor för unga.....	31
7.3 Slutsatser och förslag till fortsatt forskning.....	32
Käll- och litteraturförteckning.....	36
Bilaga 1: Brev till lärare.....	39
Bilaga 2: Intervjumallar.....	40

Inledning

1.1 Bakgrund och ämnesval

Informationskompetens – att kunna söka, finna och använda information – värderas högt i dagens samhälle, det skriver Cecilia Gärdén i *Verktyg för lärande* (2010). Att som förr i tiden lära sig stora textmängder utantill och kunna rabbla upp fakta betraktas inte som lika viktigt längre, bara man vet *hur* man ska gå tillväga för att hitta det man söker.

Informationskompetens betecknas till och med av Stig-Roland Rask (2000) som den fjärde basfärdigheten vid sidan av läsa, skriva och räkna. Rask beskriver färdigheterna i termer av åtta S: söka och samla, sälla och sovra, sortera och strukturera, systematisera och sammanställa.

Med betydelsen av informationskompetens följer ett behov av att veta *var* man ska söka efter information och i dagens allt mer digitaliserade samhälle är *internet* det givna svaret för många. I skolans värld betonas vikten av att följa med i utvecklingen, och man strävar efter att lära ut de nödvändiga färdigheterna för att rusta eleverna för framtiden.

I *Landskapet Ålands läroplan för grundskolan* (Ålands författningssamling 1995:18) står det som följer:

Kunskapsmängden ökar och förändras ofantligt snabbt. Nya rön om miljöeffekter, teknologiska förändringar och medicinska upptäckter tvingar fram ständiga revideringar och kompletteringar av den mänskliga kunskapen. Att känna till källorna och kritiskt bedöma riktigheten i kunskaperna, att kunna tillämpa dem när det gäller att lösa problem och utföra praktiska uppgifter betonas i dag allt mer. Förmåga att utnyttja ny teknik, arbeta självständigt, vara företagsam, ta ansvar och samarbeta är en förutsättning för god framgång i både studielivet och arbetslivet. (1995, s.5)

Biblioteken, i synnerhet skolbiblioteken, har även de en given roll i sammanhanget, och i den åländska landskapslagen (1997:82) om allmänna bibliotek, slår man fast att ”dessa ska ge bistånd vid inhämtande av information samt verka för att databaserad information görs tillgänglig för allmänheten”. Vidare står där: ”I syfte att uppfylla detta ändamål skall de allmänna biblioteken ställa böcker och andra medier till allmänt förfogande samt ge handledning när det gäller att använda bibliotek.”

Ansvar för att förse ungdomar med de viktiga verktygen för att hantera, sälla och inhämta information vilar med andra ord förutom på skolan, också på biblioteken, i synnerhet skolbiblioteken. Men är det dit ungdomarna går när de söker information?

Barn och unga födda efter 1993 kallas ibland för ”the Google generation”. För denna generation är den första källan till information *internet* och dess sökmotorer, till skillnad från tidigare generationer som i första hand sökte information genom böcker och på bibliotek (Rowlands et al. 2008).

Informationssökning har det forskats en hel del på tidigare, ur många olika perspektiv och ofta också med barn och unga i fokus. Själva processen finns flera studier om och Carol C. Kuhlthau belyser denna med en särskild modell där känslorna under processen står i fokus (Kuhlthau 2006).

Faktaböcker däremot finns inte många studier om, och i synnerhet inte i informationssökningssammanhang.

Däremot finns en del tidigare studier kring *hur* barn och unga läser faktaböcker, liksom faktaböckernas relevans mot bakgrund av de försämrade läskunskaper bland barn och unga som noterats i PISA-undersökningar på senare år (Skolverket 2013).

När jag arbetade som bibliotekarie på ett skolbibliotek kom jag i kontakt med många barn och unga i samband med deras skoluppgifter och jag började då fundera över var de i första hand söker efter information. Visserligen lånar många av dem faktaböcker, men bara för nöjesläsning och aldrig i samband med skoluppgifter. Har faktaböckerna överhuvudtaget någon relevans längre? Kompletteras faktaböckerna av utbudet på internet – eller är det tvärtom? Och söker skolelever idag någonsin information från faktaböcker? Vilka blir konsekvenserna om man enbart ”googlar” på internet?

Dessa frågor ville jag närmare begrunda, vilket ledde mig fram till valet av uppsatsämne. Jag vill med hjälp av en fallstudie uppnå en djupare förståelse för hur elever resonerar och väljer i informationssökningssituationer, och jag vill särskilt fördjupa mig i valsituationer mellan faktaböcker och internet. Genom att följa några elever genom en informationssökningssuppgift, studera hur de går tillväga och resonera med dem om deras tillvägagångssätt, hoppas jag få en fördjupad insikt i dagens generations tankar kring information och var man finner den.

Nyttan med studien tänker jag mig främst kan vara för biblioteken som sådana, och då när det gäller frågor som: varför har vi faktaböcker för barn och unga? Hur ska det beståndet se ut? Kan faktaböcker lyftas fram på nya och annorlunda sätt? Bör man tänka i andra och digitala banor istället? Hur kan målgruppens informationsbehov tillgodoses?

Och i förlängningen, kan faktaböcker bidra till att förbättra ungas läsförståelse och i sin tur påverka resultaten i PISA-undersökningarna?

1.2 Syfte, frågeställning och avgränsningar

Syftet med denna studie är därmed att undersöka barn och ungas informationskompetens med särskilt fokus på valet mellan internet och faktaböcker i ett lärar- och bibliotekarielett sammanhang. Jag intresserar mig också för om och i så fall i vilken omfattning eleverna tar biblioteket och/eller bibliotekarien till hjälp.

Jag ämnar göra en fallstudie med elever i årskurser fem och sex, och det är således dessa som utgör ”barn och unga” i den här studien.

Följande frågeställning har formulerats för att uppnå syftet:

- Hur väljer elever källa vid ett konkret informationsbehov?
- Hur resonerar de kring sitt val av informationskälla?
- Hur uppfattar de resultatet av sin sökprocess?
- Vilken roll har bibliotekarien och läraren i elevernas sökprocess?

Fallstudien genomförs i en skolklass på Åland i Finland och är till sin karaktär en tvärsnittsstudie. Med andra ord beskrivs situationen så som den är vid studiens genomförande.

I studien fokuseras enbart på elevernas val av antingen internet eller faktaböcker som källa till information. Andra källor som exempelvis muntliga, visuella eller auditiva läggs ingen vikt vid. Eventuella läroböcker kommer att omnämnas separat från både faktaböcker och internet. Faktaböcker i form av e-böcker avser jag att helt utelämna ur min studie då jag inte förväntar mig att eleverna kommer att använda sig av dylika, beroende på bland annat tillgång samt erfarenhet och vetskap om sådana.

Till min hjälp i denna studie har jag valt Carol C. Kuhlthaus undervisningsmodell som går ut på att lärare och bibliotekarie tillsammans handleder eleverna genom lärprocessen (Kuhlthau 2006).

Kuhlthau identifierar sju steg inom informationssökningsprocessen (ibid, s.11):

1. Att sätta igång en forskningsuppgift
2. Att välja ämnesområde
3. Att utforska informationstillgången
4. Att formulera ett fokus
5. Att samla information
6. Att förbereda redovisningen
7. Att utvärdera processen

I relation till mitt valda fokus vill jag särskilt studera frågorna 3, 5 och 7. I kapitel 4 kommer jag att diskutera och beskriva Kuhlthaus teori ytterligare, samt hur jag ämnar tillämpa den.

1.3 Nyckelbegrepp

Följande avsnitt innehåller för uppsatsen relevanta nyckelbegrepp.

Skolbibliotek: Vad som läggs i begreppet skolbibliotek har växlat mellan olika tidsperioder, detta enligt Louise Limberg i *Skolbibliotekets pedagogiska roll* (2003). Limberg tar upp en egen tidigare definition som tar fasta på skolbiblioteket som bestående av fem dimensioner: rummet, medierna, informationssystemet, verksamhetens innehåll och ändamål samt personalen:

Skolbibliotek är ett rum för böcker och andra medier, ett system för registrering och möjligheter att finna en bestämd bok, kunnig personal som ansvarar för och driver verksamheten och till sist ett program, där biblioteket bidrar till att höja kvaliteten på undervisning och inläring. (Limberg 2003, s. 11)

Louise Limberg föredrar dock en senare definition av skolbibliotek som i större utsträckning tar fasta på skolbiblioteket som verksamt utifrån skolans behov och verksamhet, i likhet med Streatfield & Markless definition i en engelsk studie av skolbibliotekets pedagogiska roll:

The school library represents

- A set of (implicit or explicit) choices made by the school about the extent of central provisions and exploitation of its own and other resources within (and sometimes beyond) the school, and
- The base at the school within which the librarian (if any) works or from which the librarian operates across and beyond the school. (Limberg 2003, s. 12f)

Lemlands bibliotek som ingår i min studie är inte enbart ett skolbibliotek utan även ett folkbibliotek och kan därför inte verka enbart utifrån skolans premisser. Samarbetet mellan skola och bibliotek är dock väl etablerat och mångsidigt varför jag bedömer just detta skolbibliotek som *i hög grad* verksamt utifrån skolans behov.

Informationsbehov: Strävan efter att veta mer om något eller känslan av att någon viktig information saknas kallas ett informationsbehov; detta enligt Carol C. Kuhlthau (2006). Kuhlthau menar också att elever i ett informationsbaserat samhälle som vårt måste ”bli medvetna om sina egna informationsbehov och lära sig hur de kan fylla sina informationsluckor” (ibid, s. 25).

Informationskompetens (Information literacy): Förmågan att söka, kritiskt värdera och använda information för att lösa problem i olika sammanhang beskrivs med ett ord som informationskompetens (Limberg, Sundin och Talja 2009). Ibland beskrivs informationskompetens också som ett sätt att lära, där användningen av information betonas framom själva sökandet (ibid 2009).

Gymnasiebibliotekarien Lennart Wettmark definierar informationskompetens genom att citera Lpf94:

Eleverna skall också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna skall träna sig i att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. (Wettmark 2004, s. 147)

Faktaböcker: Begreppen faktaböcker och fackböcker används ofta parallellt med varandra; jag har dock valt att konsekvent hålla mig till begreppet faktaböcker. På engelska är det begreppet non fiction literature som råder och det i sig rymmer en definition: icke påhittad litteratur. I Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (2006) – hänvisas till ordet *faktum*; säkert konstaterat sakförhållande.

1.4 Litteratursökning

Jag har använt mig av litteratur inom ämnet informationssökning, samt med särskilt fokus på informationssökning med hjälp av faktaböcker. Genom att leta i hyllorna på stadsbiblioteket samt i den lokala bibliotekskatalogen har jag funnit ganska stora mängder material inom ämnet informationssökning, medan det var mer glest när det gäller litteratur om faktaböcker. Att söka har varit mer komplicerat och jag har därför försökt lägga mest vikt vid Louise Limberg och Carol C. Kuhlthau, vilka bägge är föregångare och betydande namn när det gäller just informationssökning. Några få av böckerna jag fördjupat mig i är av äldre utgivningsdatum, men jag har varit medveten om det och tagit det i beaktande, eftersom jag ansett att de trots det varit relevanta i något avseende.

Tidigare kandidat- och magisteruppsatser har också bidragit till att fördjupa mina kunskaper i ämnet och dessa har jag sökt främst i databaserna BADA och DiVa. Referenslistorna i de tidigare studierna har också bidragit med fler tips på ytterligare läsning.

Styrdokumentet jag ansåg mig behöva för denna studie var läroplanen för den åländska grundskolan samt de lagar och förordningar som reglerar de åländska biblioteken.

Viktigt att lyfta fram i detta avseende är att Åland är ett självstyrt landskap tillhörande Finland och att lagstiftningen till vissa delar är landskapets egna behörighet och till andra delar faller under den finska statens behörighet. Jag fann den information jag behövde på den åländska regeringens hemsida på Internet.

2. Beskrivning av Ålands särställning utifrån relevanta styrdokument

Ålands specifika särställning som självstyrande område tillhörande nationen Finland ger Åland behörighet att stifta egna lagar, så kallade landskapslagar, inom ett flertal områden. Till dessa hör utbildning och kultur, som reglerar både bibliotek och grundskola, och som är relevant för min studie. Ungefär vart fjärde år utges Ålands lagsamling där de viktigaste författningarna som utgivits i Ålands författningssamling – ÅFS – finns med. Den senaste utgåvan är från 2012 och jag har i mitt arbete tagit del av den via den åländska regeringens hemsida.

2.1 Bibliotekslagar

Bibliotekens verksamhet på Åland regleras dels genom landskapslagen om allmänna bibliotek (Ålands författningssamling 1997:82), och dels genom biblioteksförordningen för landskapet Åland (1997:83). Den senare reglerar huvudsakligen centralbibliotekets uppgifter samt behörighetskraven för anställda på biblioteken, medan landskapslagen om allmänna bibliotek är något mer specifik vad gäller allmänna bibliotek, till vilken kategori Lemlands bibliotek hör. Särskilda bestämmelser för skolbibliotek saknas däri. I 1§. *De allmänna bibliotekens ändamål* kan man läsa att:

De allmänna bibliotekens ändamål är att tillgodose allmänhetens behov av kunskap, bildning och förströelse, främja intresset för litteratur och konst samt stödja utbildning och självständiga studier. De allmänna biblioteken skall även ge bistånd vid inhämtande av information samt verka för att databaserad information görs tillgänglig för allmänheten. I syfte att uppfylla detta ändamål skall de allmänna biblioteken ställa böcker och andra medier till allmänt förfogande samt ge handledning när det gäller att använda bibliotek (Ålands författningssamling 1997:82).

Vidare fastslås att det är varje åländsk kommuns skyldighet att upprätthålla ett bibliotek:

2§ Upprätthållande av allmänna bibliotek

Varje kommun skall, ensam eller i samarbete med annan kommun, upprätthålla ett allmänt bibliotek med skyldighet att låna ut böcker och andra medier till kommuninvånarna (Ålands författningssamling 1997:82).

Landskapslagen om allmänna bibliotek trädde i kraft den 1 januari 1998. På nationell nivå regleras biblioteken i Finland genom bibliotekslagen, som reviderats och som trätt i kraft den 1 januari 2017. På biblioteken.fi:s hemsida står följande om syftet med förnyelsen:

Meningen med att revidera bibliotekslagen är att främja invånarnas delaktighet, att de bildningsmässiga och grundläggande rättigheterna i medborgarsamhället tryggas samt att trygga en jämlik tillgång till kunskap och kultur. Ett centralt mål är att främja den samhälleliga demokratiutvecklingen och att stärka de allmänna bibliotekens verksamhetsförutsättningar i en verksamhetsmiljö som snabbt förändras. (Biblioteksnätet i Finland).

I förslaget till ny bibliotekslag för de allmänna biblioteken, som presenterades i maj 2016, nämns inget om skolbibliotek – däremot uppmärksammas den digitala informationstillgången i följande stycke:

Digitala tekniker har blivit en oskiljaktig del av vardagen. De allmänna biblioteken utnyttjar digitaliseringen i produktionen av tjänster och utvecklingen av verksamhetsformer samt stöder och styr biblioteksanvändarna i den digitala miljön. Med metadata- och systemtjänster säker ställer man bibliotekens kompatibilitet som en del av digitaliseringen av den offentliga förvaltningen (Biblioteksnätet i Finland).

Den nationella lagstiftningen om bibliotek berör *inte* Åland och de åländska biblioteken; däremot beaktas alltid nationella ramverk och regleringar då de åländska stipuleras eller revideras. Sammanfattningsvis kan konstateras att det för åländska *skolbibliotek* saknas reella styrdokument, och allmänna biblioteksbestämmelser torde därmed gälla.

2.2 Skolans styrdokument och läroplaner

Det åländska skolsystemet faller likaledes under utbildning och kultur och hör därmed till de områden som Åland har egen behörighet för. I första hand är det Grundskolelagen för landskapet Åland (Ålands författningssamling 1995:18) som reglerar grundskolornas verksamhet på Åland. Där beskrivs målsättningen – att grundskolan ska ge en allmänbildande grundutbildning samt att undervisning och övrig verksamhet ska ge eleverna möjlighet att inhämta och utveckla sådana kunskaper och färdigheter som behövs för en harmonisk och allsidig personlighetsutveckling.

Mer precis är Grundskoleförordningen för landskapet Åland (Ålands författningssamling 1995:95), där det bland annat stipuleras att varje skola ska ha en skolstadga, men där det inte finns någon närmare beskrivning av eventuellt skolbibliotek eller kunskaper i informationssökning. Inte heller står något att läsa om datorkunskaper eller kritiskt tänkande när det gäller informationssökning.

Däremot finns en del gällande bibliotek i förhållande till skola i Landskapet Ålands läroplan för grundskolan (Ålands författningssamling 1995:18), utifrån vilken varje skola tar fram sin egen skolstadga. Där står att det är ”viktigt att inte endast undervisningen är god och tidsenlig utan att även de utrymmen där undervisningen ges är ändamålsenliga och funktionella, vilket bland annat innebär att skolan ska ha tillgång till ett bibliotek” (Ålands författningssamling 1995:18, s. 10 f)

Vidare står det att läsa att ”skolbiblioteket ska tillhandahålla kunskapskällor, i såväl tryckt som elektronisk form, som komplement till läromedlen och för att ge eleverna kunskap att söka fram, jämföra och värdera information. I ett undersökande arbetssätt blir biblioteket en integrerad del av undervisningen inom de olika läroämnena” (ibid 1995, s.12)

I skolstadgan för Lemlands kommuns grundskola saknas dock föreskrifter gällande bibliotek och/eller informationssökning. Däremot finns en utförlig och detaljerad beskrivning av vilka datorkunskaper eleverna förväntas inhämta beskriven i Lemlands grundskolas arbetsplan, för skolåret 2016-17. Bland annat står där att läsa att ”eleven skall använda dator/iPad i sitt skolarbete då den tillför detta arbete något meningsfullt” (Lemlands grundskola 2016). Olika punkter som är viktiga för olika årskurser lyfts också upp i läroplanen och i årskurserna 5 och 6 nämns informationssökning på nätet samt etik och säkerhetsfrågor kring e-post och internet.

Sammantaget kan sägas skolorna på Åland liksom i Sverige enligt lag ska ha tillgång till skolbibliotek. I vilken mån det sedan efterlevs på varje skola och i varje kommun är en annan sak; exempelvis nämns det inget om det i Lemlands skolas egen skolstadga, trots att ett bibliotek finns i angränsande lokal.

Av erfarenhet vet jag att det i landskapet Åland finns flera skolor som inte har samma geografiska närhet till ett bibliotek och därmed inte samma praktiska och fysiska möjligheter att efterleva det som stipuleras i lag.

3. Litteraturgenomgång

Att vara informationskompetent – att identifiera ett informationsbehov, söka och samla in information samt kritiskt granska det man funnit - finns det en hel del forskning kring. Likaså kring själva processen – informationssökning – hur man går tillväga steg för steg och hur man resonerar och känner inför varje steg i processen. Ofta benämns kompetensen med begreppet MIK – medie- och informationskunnighet, vilket de allra flesta bibliotek ser som en viktig uppgift att lära ut.

3.1 Informationskompetens i förändring

I antologin *Finns bibliotek om tjugo år?* (2011) diskuteras vilken roll biblioteken kommer att ha i framtiden, detta apropå den framväxande digitaliseringen. ”Byggandet av det digitala biblioteket pågår för fullt”, skriver riksbibliotekarie Gunnar Sahlin i antologins inledning (s.6), och han menar att biblioteken i samband med detta har stora möjligheter att få en större och mer betydelsefull roll i samhället, beroende på hur man väljer att agera.

Centrala aktörer när det gäller inhämtande och spridande av information i dagens samhälle är sociala medier som exempelvis Facebook, Youtube och Twitter, och enligt Sahlin måste biblioteken visa att man hänger med (Sahlin 2011).

Det är troligt att digitaliseringen kommer att fortsätta att utvecklas ytterligare och att det om ett tjugotal år kommer finnas ännu fler plattformar att läsa på. Därmed kommer ungdomars tillgång till information att vara i princip gränslös – och då om inte förr blir *källkritik* den största utmaningen, det tror åtminstone Anna Serner (Serner 2011).

Redan idag är dock mängden information som barn och ungdomar översköljs med stor och behovet av att kunna sälla och förhålla sig kritiskt granskande är likaledes stort. Att kunna hantera information anses idag vara en nyckelkompetens och det är en nödvändig färdighet som unga måste behärska, i skolan liksom i övriga livet.

Begreppet ”informationskompetens” (*information literacy* på engelska) sammanfattar det hela, och det används flitigt i vårt samhälle idag. Informationshantering i olika digitala miljöer är något de flesta människor ägnar sig åt i vardagen, både på arbetet och på fritiden, och det blir allt viktigare att inneha en kompetens på området. Vissa menar till och med att myndigheterna har ett särskilt ansvar gentemot medborgarna när det gäller att förbereda dem för framtida utmaningar i det moderna informationssamhället (Boekhorst & Britz 2004).

I The American Library Associations underavdelning för universitets- och forskningsbibliotekariers – ACRL - riktlinjer definieras begreppet på följande sätt:

Information literacy encompasses more than good information-seeking behaviour. It incorporates the abilities to recognize when information is needed and then to phrase questions designed to gather the needed information. It includes evaluating and then using information appropriately and ethically once it is retrieved from any media, including electronic, human or print sources (ALA 2001).

Carol C. Kuhlthau beskriver det som att ”alla människor måste ha förmågan att identifiera ett kunskapsbehov, hitta relevant information och använda sig av informationen för att därmed kunna lära sig något – för att kunna lösa ett problem och mätta ett kunskapsbehov” (Kuhlthau

2006, s. 19). Den digitala utvecklingen som nu också har nått biblioteken skapar i sin tur möjligheter för elever att använda sig av många olika slags källor vid informationssökning, samtidigt som den ställer krav på deras förmåga att söka och använda dessa.

I *Skolbibliotekets pedagogiska roll* beskriver Louise Limberg en studie av Juhlin Svensson, där gymnasielärare började tillämpa en undervisningsmodell som gick ut på att eleverna själva skulle söka kunskap, vilket resulterade i att läroboken förlorade sin centrala roll. Istället blev den en av flera kunskapskällor som användes, och *biblioteket* fick istället en ökad betydelse för eleverna. Detta var i samband med att bibliotekens material blev sökbar i databaser, och att skolorna fick tillgång till internet. I och med de nya krav som då ställdes på elevernas förmåga att söka, sälla och granska informationen de hittade, såg Juhlin Svensson ett ökat behov av fördjupat samarbete mellan lärare och bibliotekarier (Limberg 2003).

3.2 Försämrade resultat beträffande läsförståelse av faktatexter

Vi har därmed å ena sidan tillgång till oändligt mycket mer information nu än tidigare i och med digitaliseringen och internets utveckling, i skolorna såväl som på biblioteken. Å andra sidan pekar många parametrar på det faktum att skolelevs förmåga att läsa och ta till sig faktatexter har försämrats avsevärt på senare år. Det i sin tur gör det med andra ord svårare för unga att hantera den stora mängd information som nu finns tillgänglig.

OECD-projektet PISA som mäter svenska skolelevs kunskaper i bland annat läsförståelse, har de senaste åren visat på allt sämre resultat (Skolverket 2013). Studien genomförs vart tredje år och sedan 2009 har resultaten tydligt försämrats i läsförståelse, och då särskilt vad gäller läsning av faktatexter. 2012 sjönk resultaten ytterligare, men från 2015 års undersökning syns en blygsam förbättring (Skolverket 2016).

Redan 2008 konstaterade Elsa Gómez att läsningen av sakprosa försämrades bland svenska skolelever. Hennes förklaring var att läsning som fritidssysselsättning inte stod sig i konkurrensen från ”nya medier som internet och datorspel” (Gómez 2008, s. 58).

Att läsa faktaböcker skiljer sig en del från att läsa skönlitteratur. Enligt Gómez ställer faktaböcker andra krav på läsaren; man måste kunna skumma texten, ta ut nyckelord, samt använda sig av innehållsförteckningen, registret och noterna. En skönlitterär text är annorlunda uppbyggd än texten i en faktabok, med en början, ett slut och där emellan en handling. Det finns någon form av röd tråd att följa (ibid 2008).

Men det finns ytterligare en aspekt av läsförståelsen; vilket Mary Dayton-Sakari och Ronald Jobe tar upp i artikeln *Reluctant readers choose nonfiction* (2003), nämligen att vi idag läser på ungefär samma sätt som vi äter; istället för att tre gånger om dagen sitta ner och äta ordentliga mål mat, så småäter vi allt oftare. Vi läser kortare, snabbare och här och där, istället för att fördjupa oss i större textsjok. Vi skummar igenom artiklar och webbsidor i jakt på det viktigaste, vilket kan ses som en anpassning till de stora mängder information vi måste hantera. Att läsa faktaböcker har både likheter och olikheter med internet; på samma sätt kan man skumma texten på jakt efter nyckelord, man kan läsa korta snuttar och bläddra framåt och bakåt, och hoppa mellan styckena. Sett ur den synvinkeln kan faktaböcker och webbaserade resurser komplettera och stödja varandra, eftersom man kan ta del av dem på likartade sätt (Dayton-Sakari & Jobe 2003).

Men utöver det så har faktaböcker en helt annan och ännu viktigare roll att spela; de kan motivera läsovana barn till att börja läsa. Många av dessa barn väljer till och med helst faktaböcker, om de själva får bestämma (Gómez 2008). Dayton-Sakari och Jobe har kommit fram till samma sak; att ovilliga läsare gärna väljer faktaböcker (Dayton-Sakari & Jobe 2003).

3.3 Internet och faktaböcker – och forskningen kring faktaböcker

Faktaböcker för barn härstammar från 1700-talets upplysningslitteratur. Då började man nämligen för första gången på riktigt intressera sig för litteratur riktad till barn. Det handlade dock mer om undervisande texter, och det var ingen större skillnad på skönlitterära och faktabaserade texter. Huvudsyftet var att barnen skulle fostras till goda samhällsmedborgare. Under den efterföljande romantiken däremot kom fantasin in i bilden och skillnaden mellan fakta och fiktion blev större.

Faktaboken för barn som vi känner den idag kom till på 1970-talet, och har under det senaste årtionden utvecklats ytterligare (Roswall & Westerberg 2006). Nu finns en uppsjö av bra faktaböcker riktade mot barn, men som Åsa Fransson (2013) konstaterar, ”det behövs en vuxen mellanhand” för att böckerna ska nå målgruppen.

Barn väljer gärna faktaböcker när de ska hitta något att läsa på biblioteket, som jag lyfte fram i resonemanget här ovan, men tyvärr ses läsning av faktaböcker ofta inte som ”riktig” läsning av vuxna, har Betty Carter noterat (2000). Vid högläsning och bokprat i skolor och bibliotek saknas ofta faktaböckerna i utbudet, och de barn som Carter mött har bekräftat bilden av att vuxna i deras omgivning tycks ringakta faktaböcker. När barnen vid fri läsning ska välja en bok uppmanas de att välja skönlitterära böcker, vilket anses som bra och riktigt (Carter 2000).

När det gäller informationssökning däremot, är det istället faktaboken som ofta lyfts fram av lärare och bibliotekarier – informationssökning med hjälp av böcker anses inte alls lika kontroversiellt som internet, eftersom böckerna är granskade på olika sätt i samband med publicering, inköp till bibliotek och så vidare (Enochsson 2007).

Enochsson har faktiskt gjort en studie som liknar den här föreliggande och hon har då frågat skolelever vad de föredrar – faktaböcker eller internet – när de ska söka information. ”Internet är snabbare, lättare och roligare” menade eleverna som Enochsson talat med (s.33 f). Därmed blir källkritik en viktig aspekt i Enochssons analys, liksom det också ingår i min diskussion efter genomförda intervjuer.

Att man i sin informationssökningsprocess söker efter relevant information är givet, men hur görs bedömningen av vad som är relevant? Det som är relevant information för en elev är inte nödvändigtvis det för en annan, och det finns ett flertal faktorer som påverkar vad man uppfattar som relevant.

Gärdén (2010) har lyft några aspekter av detta, som framkommit i annan forskning. Bland annat identifieras några faktorer som påverkar relevansbedömningen, såsom vilka informationskällor som finns tillgängliga, hur informationen ska användas, användarnas bakgrund, motivation, yrkeserfarenhet, den samhälleliga kontexten och det politiska och ekonomiska system som omger användaren.

Kuhlthau (1993) har också diskuterat relevansbedömningen, och centralt i hennes syn är det faktum att bedömningen av vad som är relevant eller inte förändras genom processens gång,

allt eftersom användaren lär sig mer om sitt ämne, fokuserar och fördjupar sig. Sådant som personligt intresse, uppgiften, informationens tillgänglighet och tid till förfogande påverkar enligt Kuhlthau uppfattningen om vad som anses vara relevant information.

Även Limberg (2003) har tagit upp relevansbedömningen vid informationssökningsprocessen och hon ser två olika grupper av användare; de som söker ”rätt” information nöjer sig ofta med färre källor och lättillgänglighet är viktigast för dem, och de som hellre vill ha en bredare bild och en större översikt prioriterar istället fler källor.

Trots de försämrade resultaten i PISA-undersökningarna på senare år, främst när det gäller läsning av faktatexter, så finns inte mycket tidigare forskning kring faktaböcker. Detta trots att många barn, särskilt de som kan betecknas som ”motvilliga läsare”, gärna väljer faktaböcker. Det finns också ett samband mellan förmågan att ta till sig en faktabaserad text och förmågan att hantera informationsflödet på internet – ytterligare en aspekt som kunde ha motiverat forskning kring faktaböcker. Särskilt före år 2000 är forskningen kring faktaböcker sparsam, och då den alls har gjorts är det främst lärares och bibliotekariers syn på faktaböcker som stått i fokus.

I artikeln *Faktaboken – en bortglömd genre inom barnlitteraturen* (1991) menar Elsa Gómez att det är anmärkningsvärt att faktaboken som står för en så pass stor del av barnboksutgivningen, inte forskats på i någon vidare omfattning. I samma artikel drar Gómez samma slutsats som jag gjort, nämligen att läsning av faktaböcker ”borde kunna ge träning i att hantera ’informationsflödet’, hjälpa till att väcka nyfikenhet, öppenhet och en ’problemlösande inställning’ som man tar med sig in i vuxenlivet” (ibid 1991, s.12). Genom att uppmuntra barn till att läsa faktaböcker ger man dem samtidigt verktyg för att kunna hantera informationsflödet på internet.

3.4 Framtidens bibliotek

I Enochssons studie gav eleverna som tillfrågades uttryck för att det var ”snabbare, lättare och roligare” med internet (Enochsson 2007, s. 33 ff), och det är nog inte obefogat att fråga sig om faktaböckerna har spelat ut sin roll. Har de längre någon relevans för unga idag?

I artikeln *More Than Just the Facts; A Hundred Years of Children's Nonfiction* (2000) skriver James Cross Giblin om internets inflytande över bokpubliceringen, och då specifikt vad gäller faktaböcker riktade mot barn. Kan det stämma, undrar Giblin, att böckerna inte kommer att överleva och att unga människor i framtiden kommer kunna hitta all information de behöver via internet, så som många tror? Nej, slår han därefter fast, och gör en jämförelse med tv:n. När tv:n kom trodde många experter att den skulle konkurrera ut böckerna, men istället kom den att bidra till att öka intresset för faktaböcker. När aktuella tv-program fokuserar på något specifikt ämne får biblioteken många besökare som efterfrågar just faktaböcker om det ämnet. En sådan trend kan hålla i sig i flera veckor efter att programmet har visats, har Giblin fått veta från bibliotekarierna. Det samma kan komma att gälla för internet, resonerar Giblin (ibid 2000).

Enligt en undersökning av OCLC 2006 som Rowlands et al tar upp i artikeln *The Google generation* (Rowlands et al. 2008) så är 93 procent av de högskolestuderande som deltagit i undersökningen nöjda med sina erfarenheter av att använda internet. Detta jämfört med 84 procent som var nöjda med att ta hjälp av en bibliotekarie i sin informationssökningsprocess. Rowlands et al konstaterar att sökmotorer på internet passar högskolestuderandes livsstil

bättre än fysiska eller digitala bibliotek. Om de flesta är nöjda med att hitta den information de söker på internet så kan hela frågeställningen om faktaböckernas relevans kännas onödig och irrelevant. Varför ska man bemöda sig med att leta längs bibliotekshyllorna, när man lika enkelt kan ”googla” fram det?

En aspekt lyfts av författaren och förläggaren Jonas Ellerström, som funderar över framtidens bibliotek. Enligt honom kan framtidens bibliotek komma att vara av två slag; det ena den samma byggnad som vi känner idag, men fylld med kultur, en scen, och intensiv programverksamhet för specialintresserade, och den andra en digital ”plats” dit vi går för att få tillgång till nytt och äldre material inom skön- och facklitteratur i digital form. Det här kan betyda stora fördelar för låntagaren, menar Ellerström, men det kommer också att kosta. Var ska den kompetenta kunniga bibliotekarien hitta sin plats? Kan ett virtuellt bibliotek vara en lika god mötesplats som det riktiga biblioteksrummet? Och slutligen; kommer vi att hitta något annat än det vi från början vet att vi söker (Ellerström 2011)? Genom att bläddra i en bok om ett specifikt ämne – det kan vara uppsatsskrivandet eller skolbiblioteket eller vad som helst – så får läsaren en mängd annan information kring sitt ämne, kring det man egentligen söker, och får på så sätt en djupare kunskap och en bredare bild av ämnet. Det får man sällan vid en sökning på internet.

4. Teori

Det här kapitlet fokuserar på den teori jag ansett vara lämplig att tillämpa på mitt empiriska material. Jag beskriver också varför just denna teori har valts och på vilket sätt jag använt mig av den.

4.1 Presentation av vald teori och motivering

För att i någon mån kunna belysa frågan om faktabokens relevans har jag valt att göra en fallstudie på femte- och sjätteklassare i samband med en skoluppgift utformad som ett forskningsarbete. Frågeställningen jag har haft med mig under arbetet har varit följande:

- Hur väljer elever källa vid ett konkret informationsbehov?
- Hur resonerar de kring sitt val av informationskälla?
- Hur uppfattar de resultatet av sin sökprocess?
- Vilken roll har bibliotekarien och läraren i elevernas sökprocess?

Utifrån dessa forskningsfrågor har jag valt Carol C. Kuhlthaus undervisningsmodell, vilken jag anser hjälper mig att besvara frågorna.

Carol C. Kuhlthau är professor i informationsvetenskap och betraktas som en expert inom området informationsökning. Sedan 1985 är hon verksam på Rutgers University i New Jersey, USA, och hon har gett ut ett stort antal publikationer. Hennes forskning kring informationsvetenskap utifrån ett användarperspektiv har gett upphov till flera modeller, där den mest omtalade och tillämpade – processmodellen - handlar om de sex känslomässiga stadier den studerande genomgår under processen med att söka information. Dessa sex känslostadier inlemmas i de konkreta sju stadier som informationsökningsprocessen kan indelas i, enligt Kuhlthau, och denna beskriver hon som en undervisningsmodell. Dessa sju steg syftar till att handleda elever genom en uppgift där de samlar information för ett självständigt fördjupningsarbete i skolan, och modellen är särskilt anpassad för skolbibliotekarier och lärare. De sju stegen är följande:

- 1) Sätta igång en forskningsuppgift
- 2) Välja ett ämnesområde
- 3) Utforska informationstillgången
- 4) Formulera ett fokus
- 5) Samla information
- 6) Förbereda redovisningen
- 7) Utvärdera processen (Kuhlthau 2006, s. 11)

Av dessa sju har jag valt att fokusera på steg 3, 5 och 7, vilka jag anser hjälper mig att besvara mina forskningsfrågor bäst. Varför endast dessa tre valts ut motiveras ytterligare i resonemanget som följer: Kuhlthaus första utgåva av boken *Teaching the Library Research Process* publicerades 1985. Jag har använt mig av den andra och omarbetade utgåvan, publicerad 2006, och med den svenska titeln *Informationssökningsprocessen*. Boken bygger på empiriska studier av elever som utfört forskningsuppgifter de ålagts inom ramen för ordinarie skolarbete, precis som i min studie. Ännu en likhet är att Kuhlthau särskilt betonar elevernas erfarenhet av skolbiblioteket samt att elevernas eget perspektiv på informationsökningsprocessen står i fokus. En skillnad är dock att Kuhlthau utformat sin

modell utifrån gymnasieelever, med motiveringen att vilja ta hänsyn till barnens kognitiva utveckling.

Kuhlthau refererar till Jean Piaget som menar att man måste ha uppnått ”de formella tankeoperationernas stadium” för att klara av att tänka abstrakt, att generalisera och att sätta upp hypoteser. Detta stadium har man enligt Piaget uppnått i åldern 12 till 16 (Kuhlthau 2006). Eleverna som deltagit i min studie är 11 och 12 år gamla och befinner sig därmed på en lägre kognitiv nivå, varpå jag tycker det är lämpligt att utgå från steg 3, 5 och 7; utforska informationstillgången, samla information och utvärdera processen.

Kuhlthau menar också att barn i lägre åldrar aktivt kan engagera sig i att ta reda på fakta om ett ämne, och att det även är en ypperlig förberedelse för mer avancerade arbeten längre fram i livet (ibid 2006). Steg 3 i undervisningsmodellen handlar om elevernas utforskande av den tillgängliga informationen, med syfte att finna ett fokus. I detta stadiet letar eleverna efter lämpligt material, de läser för att lära sig mer och de antecknar intressanta fakta, idéer och källor. Här handlar det mycket om att hitta ett fokus och att begränsa sitt ämne. Kuhlthau tänker sig att elevernas tankar om ämnet ändras och utvecklas genom den information de samlar, och att de tankar och idéer som skapas genom läsningen får dem att söka efter annan liknande information (ibid 2006).

För min studie låg fokus i det här steget på var eleverna valde att leta efter lämplig information, och då främst i valet mellan faktaböcker och internet.

Steg 5 handlar om själva insamlandet av information. Det är här eleverna konkret samlar material – väljer ut källor och tar hjälp av bibliotekspersonalen, använder bibliotekets tryckta och elektroniska källor och internet, samt antecknar informationen de valt ut och dess källor. Jag valde bort elevernas användande av bibliotekets elektroniska källor eftersom eleverna i den här årskursen ännu inte fått undervisning i informationssökning i bibliotekets elektroniska resurser. I det här stadiet måste eleverna *välja* och det är viktigt att de haft ett fokus för sitt letande. Utan fokus vet de inte om materialet de hittat är relevant.

Jag har funderat över elevernas tankar kring källkritik i det här stadiet och genom intervjuer med både eleverna och deras lärare har jag försökt ta reda på vad de hittills lärt sig om källkritik. Källkritikaspekten är dock inte mitt huvudfokus i den här studien, men samtidigt anser jag inte att jag helt kan bortse från dess relevans närt det gäller elevernas val av källor. Det är också utifrån mina tankar kring källkritik som frågan om valet mellan faktaböcker och internet har väckts. I kapitel 7 kommer jag att ytterligare diskutera källkritikaspekten.

Det sista stadiet som Kuhlthau redogör för i sin undervisningsmodell handlar om att utvärdera processen. Här är det tänkt att eleverna ska kunna se vad de haft problem med och vad de lyckats väl med, och att de ska kunna notera vad de eventuellt kan göra annorlunda i framtida arbeten. Utvärdera kan eleverna göra genom att kontrollera om det material de slutligen hittat verkligen speglar deras fokus. De kan också fundera över hur biblioteket och bibliotekarien har använts och hur mycket tid som gått åt till de olika uppgifterna (ibid 2006). I min studie var jag särskilt intresserad av om och hur eleverna kontaktat och fått hjälp av bibliotekarien och vad de i efterhand tänkte om det.

4.2 Tillämpning av Kuhlthaus teori

Kuhlthaus sju steg, där jag brutit ut steg 3, 5 och 7, kommer att tillämpas på min frågeställning. Steg 3 och 5 hjälper mig att besvara frågorna om hur eleverna väljer källa och resonerar kring sitt val, medan steg 7 besvarar frågan om hur de bedömer resultatet. Min frågeställning angående bibliotekariens och lärarens roll avser jag att belysa genom kvalitativa intervjuer med skolbibliotekarien och klassläraren som medverkat i min fallstudie.

5. Metod

Som metod för att besvara mina forskningsfrågor har jag valt att göra en fallstudie, vilken bland annat innehåller intervjuer med elever och personal samt dokumentanalys. I det här kapitlet diskuteras mitt val av metod med tillhörande motivering, vilka jag valt att intervjua och varför, samt hur jag resonerat kring urvalet av mina respondenter. Även ordningsföljden och det bakomliggande syftet med den redogör jag för, samt hur intervjumallen arbetats fram och hur intervjuerna gått till. Därefter gör jag några forskningsetiska reflektioner, och beskriver hur jag tagit dessa i beaktande. Avslutningsvis beskriver jag hur bearbetningen av det empiriska materialet gått till.

5.1 Presentation av skola, klass, lärare och bibliotek

Skolan jag valt att undersöka är en låg- och mellanstadiestadieskola, belägen i den åländska kommunen Lemland. Med åländska mått mätt är skolan relativt stor och har omkring 120 elever i åldrarna sju till tolv. I skolan finns 14 lärare och fem assistenter, samt rektor, lokalvårdare, vaktmästare och personal i matbespisningen. Skolan ingår i ett större skoldistrikt; Södra Ålands Högstadiedistrikt, och kommunens skoladministration sköts från distriktets gemensamma skolkansli. Skolan följer landskapet Ålands läroplan för grundskolan, fastställd i oktober 1995, samt den egna skolans arbetsplan, fastställd för läsåret 2016/2017. Klasserna är sammansatta med två årskurser så att det i skolan finns två 1-2:or, två 3-4:or och två 5-6:or.

Min fallstudie gjordes med elever från den ena 5-6:an och deras klasslärare. Beläget i anslutning till skolans lokaler finns det integrerade folk- och skolbiblioteket, bemannat med en bibliotekarie och en biblioteksfunktionär.

5.2 Presentation av elevernas uppgift

Uppgiften utformades av klassläraren enligt ett format som man gjort tidigare och som ofta går under benämningen ”egen forskningsuppgift”. Eleverna arbetade två och två i par med en elev från sjätte klass och en elev från femte klass. Orsaken till den sammansättningen förklarade läraren med att de äldre eleverna hade tekniska kunskaper som de yngre saknade, när det gällde att hantera iPaden. Forskningsuppgiften skulle presenteras med hjälp av programmet KeyNote som de äldre eleverna lärt sig hantera tidigare, medan de yngre ännu var ovana med det.

Forskningsuppgiften som eleverna gavs var att ta reda på fakta om en historiskt person - en upptäcktsresande - som de senare skulle presentera för den övriga klassen. De tilldelades olika historiska personer av läraren och de informerades om att de dels kunde hitta en del information i den aktuella läroboken, och dels kunde söka annan information på biblioteket och på internet. Efter de instruktionerna fick de på egen hand utföra uppgiften efter förmåga.

5.3 Val av metod

Syftet med min studie är att undersöka barn och ungas informationskompetens med särskilt fokus på valet mellan internet och faktaböcker, i ett lärare- och bibliotekarielett sammanhang. Jag vill också veta om och i så fall i vilken omfattning eleverna tar biblioteket och/eller bibliotekarien till hjälp.

I min fallstudie valde jag att intervjua fyra av eleverna, ett antal avgränsat med tanke på tidsaspekten för min studie, men jag tog också del av hela klassens källhänvisningar efter forskningsuppgiftens genomförande. De senare uppgifterna utgjorde ett kvantitativt inslag. Slutligen intervjuade jag också läraren och skolbibliotekarien för att ytterligare belysa mitt problem.

Fallstudier, som jag valt som metod, är särskilt lämpliga då man undersöker en viss företeelse eller en process, och då man har siktet inställt på en viss slutprodukt. Det finns inga fastslagna regler eller procedurer och just denna brist på struktur möjliggör för forskaren att anpassa sig efter oförutsedda händelser (Merriam 2009).

Enligt Merriam är en av metodens fördelar att den lämnar forskaren i en praktiskt taget utforskade terräng, ”ett äventyr som är fyllt av löften om viktiga upptäckter” (ibid 2009, s. 51) För mig kändes fallstudier som det givna valet eftersom jag ville belysa skolelevernas val av informationskälla ur flera synvinklar; deras egen, den objektiva (kvantitativa), deras lärares och bibliotekariens.

En fallstudie med ett antal intervjuer innebär i sig att jag valt en kvalitativ metod. Kännetecknande för kvalitativa metoder är att de ger information om kvalitativa aspekter (Krag Jacobsen 1993) vilket jag ansåg passade bra in i min studie. Bland annat intresserade jag mig för hur eleverna resonerat när de efter eget huvud valt källa vid sin informationssökning. Jag ville även veta hur läraren såg på elevernas informationssökning samt hur bibliotekarien tänkte kring faktaböcker och informationssökning.

Öppna frågor är också enligt Krag Jacobsen (1993) något som kännetecknar kvalitativa intervjuer, vilket jag följaktligen eftersträvade när jag utformade intervjumallarna. Om jag hade valt enkäter till eleverna istället för intervjuer hade jag kunnat få ett större antal respondenter och därmed ett större material att bearbeta och analysera, men jag bedömde att det fanns ännu en viktig faktor som var till fördel med intervjuer; de signaler som intervjuobjektet ger under samtalets gång. Det handlar om tonläge, betoningar, pauser, blickar och så vidare. Även gester, kroppsställning och rörelser med fingrar/händer kan bidra till att skapa en tydligare bild av vad intervjuobjektet vill säga (Krag Jacobsen 1993). Detta ansåg jag vara viktigt framför allt vid intervjuerna med barn, där sådana signaler kan ge en mer nyanserad och innehållsrik bild av deras svar.

Kvalitativa metoder har dock kritiserats av vissa, i jämförelse med kvantitativa. Bland annat är det lätt att gå vilse, menar Bengt Starrin och Per-Gunnar Svensson (1994), eftersom det är ont om vägledning. Inom kvantitativa traditioner finns det standardiserade mallar och tillvägagångssätt som minimerar riskerna att misslyckas, vilket inte är fallet inom de kvalitativa. De senare beskrivs också som mer oförutsägbara, vilket jag uppfattar som sammanhängande med de öppet formulerade frågorna.

Samme Starrin nämner en ståndpunkt när det gäller skillnaderna mellan kvantitativ och kvalitativ metod; nämligen att det har att göra med skillnaden mellan subjektivt och objektivt. Kvantitativa data skulle därmed gälla för sådant som uppfattas som objektivt och som är oberoende av subjektiva upplevelser, medan kvalitativa data skulle utgöras av det motsatta (Starrin & Svensson 1994). I min studie var jag huvudsakligen intresserad av hur eleverna resonerade i sitt val mellan faktaböcker och internet, vilket är en subjektiv upplevelse. Däremot kan själva valet de gör beskrivas som objektivt.

Efter att eleverna avslutat sina forskningsuppgifter fick jag ta del av deras källhänvisningar vilka utgjorde kvantitativa data och gav mig en bredare bild av vilka val eleverna gjort. Jag valde också att gå mer på djupet genom att intervjua fyra av eleverna.

Eftersom respondenterna inte var fler än fyra (samt läraren och bibliotekarien) så innebär det att några generella slutsatser inte kan dras. Istället får elevernas svar betraktas som exempel och fingervisningar om hur femte- och sjätteklassare kan tänkas resonera när det gäller informationssökning på internet och i faktaböcker.

Utöver de fyra eleverna, beslöt jag att även intervjua deras lärare som handlett dem under uppgiften, samt skolbibliotekarien. Min tanke med dessa båda intervjuer var att de kunde ge tilläggs- och bakgrundsinformation som skulle kunna bidra till min tolkning och analys av elevernas svar.

5.4 Urval och tillvägagångssätt

Inledningsvis ville jag endast ta reda på ”unga människors” val av informationskälla men när jag stod inför att kontakta en skolklass insåg jag att jag behövde precisera mig ytterligare. Att välja de äldsta eleverna på den aktuella skolan, med andra ord femte och sjätteklassarna innebar att eleverna hade en viss erfarenhet av att söka information kring skoluppgiften på egen hand, vilket jag ansåg var en fördel.

Jag hade en viss förförståelse då jag genom mitt arbete på skolbiblioteket visste att samtliga klasser från första till sista årskursen besökte biblioteket en timme varannan vecka och därmed var väl förtrogna med biblioteket. Jag hade också talat med flera av lärarna på skolan tidigare, i samband med deras biblioteksbesök, för att ta reda på om de ibland genomförde egna projekt där informationssökning ingick. Att eleverna hade en viss erfarenhet av både biblioteket och av informationssökning bedömde jag som värdefullt eftersom jag då skulle ha möjlighet att ta del av deras normala förfarande. Läraren var också införstådd från början, medan eleverna inte visste att deras sökprocess skulle granskas närmare. Därmed tänkte jag att min påverkan på hur de gick tillväga skulle vara minimal.

Eleverna arbetade i par med en femteklassare och en sjätteklassare i varje och de fyra som jag intervjuade valdes ut av läraren. Det resulterade i två flickor och två pojkar, varav ena flickan och ena pojken gick i sjätte klass och den andra flickan och den andra pojken gick i femte klass. Att spridningen blev så fördelad ser jag som positivt eftersom jag tror att det gav en så nyanserad bild som möjligt. Att jag valde att intervjua fyra stycken motiveras med att jag anser antalet tillräckligt inom ramen för en kandidatuppsats.

Jag har funderat över vad lärarens val av elever baserades på och hur det kan ha påverkat min studie. En tanke är att hon valde ut några av dem som vågade prata – men det kan också ha varit några av de duktigare eleverna. Läraren kommenterade urvalet med att om en annan elev inte varit sjuk vid tillfället och om jag hade talat med honom så hade betydligt fler faktaböcker använts. Min reflektion kring det var att det nog var en fördel att han *inte* ingick i min studie, då jag strävade efter ett så allmängiltigt resultat som möjligt.

Intervjuerna med läraren och bibliotekarien är tänkt att fördjupa resultatet och skapa en större förståelse, medan de insamlade källhänvisningarna syftar till att bredda bilden.

Intervjuerna spelades in på iPhone och transkriberades efteråt för att bättre kunna analyseras. Jag följde mina intervjuguider i stort sett men bytte ibland ordningsföljden på frågorna allt efter hur samtalen utvecklades.

I presentationen har eleverna tilldelats fingerade namn för att kunna förbli anonyma. Intervjuerna med eleverna genomfördes på skolan, utanför deras klassrum och i en ostörd miljö. Att jag spelade in intervjuerna istället för att anteckna var för att jag var mån om att skapa en avspänd och lugn miljö och jag ville själv kunna vara helt och hållet närvarande i min kontakt med eleverna, istället för att vara upptagen av att skriva ner vad de sa.

Att använda sig av bandspelare kan av vissa uppfattas som en nackdel eftersom man genom att lyssna och anteckna får sammanhanget tydligare för sig och lättare upptäcker eventuella missförstånd (Krag Jacobsen 1993). Med bandspelare riskerar man att inte bli tillräckligt uppmärksam, anser vissa, medan jag som har mångårig erfarenhet som radiojournalist är av motsatt åsikt. Koncentrationen på intervjupersonerna och på vad de svarar upplever jag blir större om jag ”slipper” anteckna under intervjuens gång.

Jag hade inledningsvis en tanke på att genomföra intervjuerna i det närliggande biblioteket men det skulle ha kunnat uppfattas som en vilja att lyfta fram biblioteket – och de faktaböcker som finns där – på ett tendentiöst sätt. Jag ville inte att eleverna skulle känna det som att bibliotekariens närvaro på något sätt inverkar på deras svar. Läraren intervjuade jag i hennes klassrum, med det syftet att hon skulle känna sig bekväm och kunna tala utifrån sin roll som lärare. Platsen för intervjun med bibliotekarien bestämdes av samma skäl till biblioteket.

Ordningsföljden på mina intervjuer var läraren, eleverna och bibliotekarien; detta eftersom jag ansåg mig ha nytta av den bakgrundsinformation till elevernas skoluppgift som läraren kunde bidra med innan jag intervjuade eleverna. På liknande sätt ville jag intervju bibliotekarien efter eleverna för att se hur hon hade upplevt deras informationssökning kring den aktuella skoluppgiften. Den ordningsföljden ansåg jag på bästa sätt skulle kunna ge en genomgripande och nyanserad bild av hur eleverna gått tillväga då de sökt information.

Utifrån mitt syfte och tillhörande frågeställning utformade jag intervjumallar till läraren, eleverna och bibliotekarien, där jag genom konkreta frågor försökte ringa in det jag ville ha svar på. Jag strävade efter att formulera öppna frågor i den mån det passade mina frågeställningar, men vissa frågor blev mer stängda eftersom svaret på dessa (ja eller nej) avgjorde huruvida jag kunde ställa följdfrågor eller inte.

Det var viktigt för mig att inleda alla mina intervjuer med öppna och ”lätta” frågor, vars huvudsyfte var att få informanterna att komma igång och att börja berätta. Repstad beskriver det som skapande av en positiv social situation (1999, s.73). Med eleverna frågade jag efter deras namn och vad de hade ”forskat” om, även om det i sig inte tillförde något till min studie, och med de vuxna inledde jag med lite småprat efter att bandspelaren satts igång. Eftersom läraren och bibliotekarien kände till min studie och syftet med intervjuerna innan de gjordes kunde jag gå mer rakt på sak, men vid intervjuerna med eleverna förklarade jag noggrant vad jag gjorde och varför. Där var jag exempelvis tydlig med att jag gärna ville se vad de kommit fram till och hur deras resultat blivit, men att jag var ännu mer intresserad av att veta *hur* de gått tillväga.

5.5 Forskningsetiska reflektioner

Att intervjua elever som är minderåriga är problematiskt på så sätt att det krävs tillåtelse från målsman. I mitt fall hade jag en viss förförståelse då jag varit verksam som journalist på Åland i femton års tid och därmed hade vetskap om att skolans rektor är den som har ansvar för frågor som dessa. Jag löste det genom ett mail till rektorn, varpå han informerade om att uppgiften som eleverna skulle utföra samt mina efterföljande frågor om genomförandet betraktades som skolarbete och då jag var bekant med eleverna genom skolbiblioteket ansåg han att ingen särskild kontakt med föräldrarna var nödvändig.

Jag var också noggrann med att betona att alla deltagare skulle få vara anonyma och var och hur min studie skulle komma att läsas. Särskilt upplyste jag om att uppsatser som denna placeras i digitala arkiv för framtiden, öppna att söka i och att läsas av alla behöriga. När det gäller mina respondenters identitet har jag valt att ge alla elever fingerade namn, och läraren och bibliotekarien omnämns enbart med sina yrkestitlar. Skolan namnges och kan därmed identifieras, men inte den specifika klassen.

En reflektion jag gjort och som sannolikt har påverkat min studie i någon omfattning är det faktum att jag var känd av alla inblandade. Bibliotekarien som jag intervjuade var en före detta kollega, läraren var jag bekant med genom mitt tidigare arbete på skolbiblioteket, och eleverna kände mig åtminstone till det yttre som ”bibliotekarien”. Detta kan ha påverkat på flera sätt, men också positivt genom att intervjusituationen därmed kan ha upplevts som mindre främmande och granskande. Att jag innehade rollen som ”bibliotekarien” för eleverna kan visserligen också ha gjort att de uppfattat någon form av påtryckning till att svara ”faktaböcker” på frågorna kring var de sökt information. Det faktum att majoriteten av dem istället svarade ”internet” gjorde dock att jag i efterhand bedömde den farhågan relativt ogrundad.

5.6 Bearbetning av empiriskt material

Intervjuerna med de fyra eleverna, läraren och bibliotekarien spelades in på mobiltelefon och efteråt transkriberade jag dem. Därefter analyserades allas svar med utgångspunkt i de fyra forskningsfrågor jag ställt upp i min problemformulering. Kuhlthaus undervisningsmodell där jag fokuserat på steg 3, 5 och 7 har sedan använts för att hjälpa mig att jämföra resultaten från min fallstudie med Kuhlthaus tidigare forskningsresultat. De insamlade data jag fått från läraren i efterhand och som utgjorts av elevgruppernas källförteckningar har analyserats genom sammanräkning av antal elever som sökt information på internet, och på samma sätt antal elever som sökt information i faktaböcker.

6. Resultat och analys

Carol C. Kuhlthaus undervisningsmodell i sju steg används här för att analysera mina empiriska resultat, och jag har brutit ut modellens steg 3, 5 och 7 för att tillämpa dessa på min frågeställning.

6.1 Elevernas val av källa

När det gäller elevernas val av källa hjälper steg 3 och 5 mig att besvara frågan, och steg 3 handlar om elevernas utforskande av den tillgängliga informationen, med syfte att finna ett fokus (Kuhlthau 2006). I det här steget letar eleverna enligt Kuhlthau efter ett lämpligt material, de läser in sig på ämnet och skriver ner sådant de finner intressant. Här menar Kuhlthau att eleverna utvecklas och att deras uppfattning om ämnet preciseras och fokuseras. Steg 5 handlar mer konkret om hur eleverna samlar in informationen; hur de väljer ut källor, tar hjälp av bibliotekspersonalen, letar på internet, samt antecknar användbar information.

De två flickor jag intervjuade, 11 och 12 år gamla och som här i presentationen getts fingerade namn – Beata och Flora – hade inledningsvis gått direkt på internet när de påbörjade sin forskning om upptäcktsresande James Cook.

Jag: Var började ni med att leta efter information?

Beata: På internet.

Flora: På Wikipedia, för där brukar det stå lite så här typ grunder, alltså när han typ föddes eller dog och så... Sen typ forskade vi mer om typ hans tredje resa.

Beata: Mm, och sen hittar man ju på youtube också, där hittade man också om hans familj.

Jag ställde flera följdfrågor om hur de gått vidare efter det och bägge flickor beskrev hur de letat vidare på internet, och även hittat ytterligare en sida – ”Unga fakta” som de beskrev som ”nån sorts barnsida som var sådär lite rolig fakta för barn”.

Pojkarna, 11 och 12 år, som jag intervjuade, har getts de fingerade namnen Bosse och Gösta, och har precis som flickorna inlett sin forskning på internet. Wikipedia uppger de som sin ingångssida, och därefter har de också hittat användbara fakta i den skolbok som de tilldelats av läraren inför uppgiften.

I det här inledande stadiet har barnen utforskat den tillgängliga informationen med syfte att finna ett fokus (Kuhlthau 2006), men det är tydligt att det inte är bland bibliotekets faktaböcker de letat i första hand. Däremot har det för alla fyra varit naturligt att inleda sin sökprocess på internet. Jag ställde följdfrågor om huruvida de besökt biblioteket eller talat med bibliotekarien för att hitta information, och Beata och Flora svarade att de visserligen varit där men att de inte hittat någonting användbart.

Flora: Vi hittade bara en jättetjock bok. Det var en bok som var som en saga, det var ingen faktabok. Och de andra böckerna var slut.

Bosse och Gösta svarar först nej på frågan om de varit på biblioteket, men minns sedan att de faktiskt varit där, men att de inte hittat någonting.

Bosse: Så vi tog historieboken istället.

Här har eleverna samlat in den information de ansett vara användbar; de har valt ut sina källor, letat på internet och antecknat, ganska överensstämmande med Kuhlthaus steg 5; däremot har de inte tagit hjälp av bibliotekarien. Bosse och Gösta har inte ens talat med bibliotekarien, medan Flora och Beata visserligen frågat henne om hjälp men sedan inte gått vidare när boken de tilldelats inte var användbar.

Lärarens inställning till internet och faktaböcker är tudelad. Personligen väljer hon helst internet säger hon, bland annat eftersom det är ”bökiigt att ha nånting bredvid och skriva av nånting som finns och så...” Däremot ser hon en del nackdelar med internet som kan kopplas till källkritik; hon menar att det är svårt för barn att sälla i all information och att det är svårt att veta vad som egentligen är sant. Även språket på internet kan vara problematiskt menar hon, eftersom det inte är anpassat till barn på samma sätt som det är i faktaböcker för barn.

Läraren: När de söker på nätet så lockar det ju till att de kopierar av, då tar de ibland till ord och begrepp som de inte förstår, så att få dem att göra om det till sitt språk, då blir det en ganska stor grej, men att oftast faktaböcker för barn som vi har, så är de ju färdigt anpassade i sin text för det. Så svårigheten med språk och vad de egentligen hittar på nätet kan vara svårt tycker jag.

Jag hade på förhand efterfrågat samtliga elevers källförteckningar, men trots påstötningar fick jag inte in så många som jag hoppats. Fem listor blev det totalt, av tio elever, eftersom de arbetat gruppvis i par om två. Vid en sammanställning och analys av de källor eleverna använt sig av är övervikten till internet stor. Av totalt 20 hänvisningar av samtliga tio elever är 15 från olika internetsidor. Samtliga har besökt Wikipedia, och även Youtube har använts av flera. Men de tio eleverna har också i hög utsträckning använt sig av mer kvalitativa internetsidor; som exempelvis Historiesajten, So-rummet och Unga fakta. Historiesajten är visserligen ett privat initiativ men rekommenderas på ett lärarforum; Pedagogtorget (<https://www.pedagogtorget.se>), och Unga fakta är en webbsida som vuxit sig stark på många skolor, bibliotek och museer. So-rummet beskrivs på internet som en gratis digital lärresurs, och som ett av Sveriges största och mest väl sorterade länkbibliotek för skolans samhällsorienterande ämnen. Endast två elever i en grupp har använt sig av bibliotekets faktaböcker; hela tre stycken i samma grupp. Den lärobok som delades ut av läraren har två grupper – fyra elever – använt sig av. Två av grupperna har endast uppgett internetsidor som sina källor.

6.2 Elevernas resonemang kring informationskälla

Kuhlthaus steg 3 och 5 belyser även detta avsnitt, där jag försöker besvara frågan om hur eleverna resonerar kring sina informationskällor. En viktig faktor främst vid steg 5 handlar om elevernas *val*. Enligt Kuhlthau måste eleverna här *välja*, och det är därför viktigt att de har skaffat sig ett fokus för sitt letande.

Jag kopplade elevernas tankar om källkritik till det här stadiet och försökte genom mina intervjuer med både eleverna och läraren ta reda på hur de resonerar kring källkritik när de gör sina val av informationskällor. ”Hur vet ni att det är sant då, det som ni hittar på internet?”, frågade jag Flora och Beata. ”Det vet vi inte” sa de, men hade ändå gjort en bedömning av personen som berättade på youtube; ”hon var väl en sån där vetenskapskvinna som typ berättade...”

I valet mellan faktaböcker och internet ser Flora och Beata båda alternativen som ”något att läsa” men de upplever att det är lättare med internet om man letar efter något speciellt. I en

bok måste man läsa lite mer, uppger de. Ändå vet de att man kan lita mer på det man hittar i böcker, och att man måste vara mer vaksam med det som står på internet. ”Det kan va nån annan som typ skriver en massa lögner och sånt”, säger Flora.

Bosse och Gösta resonerar på ett liknande sätt i sitt val; ”det är nog mer sannolikt att böckerna stämmer, men samtidigt är det mycket lättare att gå ut på internet”. Orsaken till att det är lättare beskriver Bosse som att man då slipper gå iväg (till biblioteket) och att man kan gå ut på internet samtidigt som man håller på och skriver på iPaden.

Läraren uppger också att de i viss mån talat om källkritik i klassen, åtminstone har de tagit upp att allt man hittar på internet inte alltid är sant. Dessutom upptäcker eleverna det själva, menar läraren och berättar att det händer att de kommer till henne och visar motstridiga uppgifter de hitta på olika sidor på internet och därför undrat vilket av det som är rätt. Vikten av att alltid kontrollera att det man hittar på nätet stämmer, lyfter läraren fram i vår intervju kring elevernas sökprocess.

Min analys där jag jämför Kuhlthaus undervisningsmodell steg 3 och 5 med eleverna i min fallstudie, går ut på att eleverna faktiskt har gjort ett val och att det valet stått mellan internet och faktaböcker. De har efter det inledande sökandet hittat sitt fokus och gjort en bedömning om var de bäst kan hitta sådan information som de anser är användbar. För samtliga har valet fallit på internet även om Beata och Flora gjort ett försök att hitta en faktabok på biblioteket.

6.3 Elevernas bedömning av sökprocessen

Kuhlthaus 7:e steg i undervisningsmodellen hjälper mig att besvara min fråga om hur eleverna bedömer resultatet av sin sökprocess. Steget handlar enligt Kuhlthaus om att utvärdera processen och här är det tänkt att eleverna ska kunna se vad de haft problem med och vad de lyckats bättre med. Vidare kan de i det här steget fundera kring vad de kunde gjort annorlunda och över hur de tagit hjälp av bibliotek och bibliotekarie under sin sökprocess.

Vid mina intervjuer frågade jag både Beata, Flora, Bosse och Gösta om hur de i efterhand såg på sin sökprocess och om de kunde gjort på något annat sätt. Alla fyra var nöjda med vad de hittat och saknade ingenting i resultatet. Sättet de gick tillväga på var de också tillfreds med och de uppgav att de inte hade gjort på något annat sätt om de skulle ha ändrat på något. På frågan till Bosse om han och Gösta kunde gjort på något annat sätt, svarade han att det kunde de säkert ha gjort, men att det ändå gick bra.

Min bedömning av just den här frågan är att eleverna möjligen inte är riktigt mogna att bedöma sitt arbetssätt och utvärdera det på det sätt som jag föreställt mig. Eventuellt hade jag kunnat formulera frågan på något annat sätt eller gjort ytterligare försök för att få dem att förstå vad jag menade, men å andra sidan är det lika troligt att de helt enkelt *är* nöjda med tillvägagångssättet.

6.4 Lärarens och bibliotekariens roll i elevernas sökprocess

Min sista forskningsfråga handlar om lärarens och bibliotekariens roll i sökprocessen. Kuhlthaus undervisningsmodell tillämpas inte här, utan jag vill istället belysa den här frågan genom de svar jag fått vid mina kvalitativa intervjuer med läraren och bibliotekarien i min fallstudie.

Elevernas tankar om lärarens och bibliotekariens roll redovisades under forskningsfrågan om elevernas val av källa. Bosse och Gösta besökte biblioteket men tog inte hjälp av bibliotekarien och ”hittade ingenting”. Beata och Flora besökte biblioteket, frågade bibliotekarien men blev inte nöjda med den ”jättetjocka boken som var som en saga”, och gav därefter upp sina försök att hitta information på biblioteket. På en direkt fråga säger Bosse och Gösta att de nog hade kunnat hitta information i biblioteksböcker om de hade frågat bibliotekarien.

Från läraren hade eleverna fått instruktionerna att de skulle plocka information från flera källor och att de inte bara skulle söka på internet utan även använda sig av någon bok. Hon delade också ut en lärobok till alla där det fanns korta fakta om de upptäcktsresande som de forskade på, så att alla redan hade en bok färdigt att ta till. Hon hade inte specifikt sagt att de skulle besöka biblioteket men menade att det ändå var självklart för eleverna eftersom de ju har biblioteket till hands: ”...när jag säger att de måste söka i en bok så går de ju automatiskt dit och letar.”

När eleverna sedan kommit igång så upplevde läraren att hon styrte dem olika mycket. Vissa grupper behövde mycket hjälp med strukturen på uppgiften medan andra klarade det bra på egen hand. Hon hade formulerat fyra punkter kring vilka de skulle söka information och vilka var och en för sig kunde motsvara en sida i deras KeyNotepresentation. Alla elever hade dock inte lika lätt att formulera om de fakta de hittade så att det blev en helhet, och där i processen fick de som behövde en del hjälp av läraren, uppger hon.

När det gäller elevernas erfarenhet av skolbiblioteket så är den omfattande. Skolan och biblioteket är belägna i samma byggnad och eleverna besöker biblioteket när helst de har lust, när de behöver byta en bok som de läst klart eller behöver hämta faktaböcker. ”De gillar det, jättemycket” beskriver läraren elevernas relation till biblioteket.

Faktaböcker är inte heller obekant för eleverna och läraren beskriver samma sak som Dayton-Sakari & Jobe gör i sin artikel *Reluctant readers choose nonfiction literature* (2003); att många som egentligen inte tycker om att läsa ofta brukar låna faktaböcker. Och har de dessutom problem med läsningen så gillar de också lättlästa faktaböcker. ”Det är man ju tacksam över att det börjar komma nu, där det är lättillgängligt också innehållet” säger läraren.

Källkritik skulle hon vilja tala lite mer med klassen om och hon lyfter fram det faktum att faktaböcker också kan vara felaktiga då de blir föråldrade. Det man tror är sant då de ges ut kan hända inte längre stämmer efter en tid. Internet å andra sidan, ”där kan det ju finnas lite vad som helst”, säger läraren.

Personligen föredrar hon att leta information på nätet eftersom hon upplever det som mer effektivt och snabbjobbat, och hon tycker också att det är bökigt att skriva av något man har brevid sig istället för att kunna kopiera det från internet direkt. Att det däremot är svårt att sälla och bedöma för barn är problematiskt, menar hon, och något man borde jobba mer med. Bibliotekarien i skolbiblioteket upplever att hon gör en hel del när det gäller synliggörande av faktaböcker för eleverna. Dels försöker hon att alltid ha med en faktabok vid bokpraten; en faktabok och två skönlitterära, ofta nya böcker eller om möjligt något med anknytning till visst tema eller årstid. Hon placerar också nya faktaböcker för barn och ungdom på en central plats i biblioteket där de exponeras för eleverna och ofta leder till utlån av just de böckerna.

Hon försöker också lära eleverna på vilka hyllor de kan hitta olika faktaböcker som de är intresserade av, som till exempel historia, sport, flora och fauna, sjöfart och så vidare. När det gäller skillnaden mellan att söka information från faktaböcker eller från internet ser bibliotekarien på ”källsök” som en viktig och underskattad uppgift.

”Faktaböcker har ofta ett register över källor, medan det på nätet finns mycket desinformation som kommit dit både av okunskap och medvetet. Det är mycket mer komplicerat att källsöka på nätet än i en bok”, säger bibliotekarien.

Jag ser det som att både lärarens och bibliotekariens roll i elevernas sökprocess är stor och betydande, framför allt lärarens roll. Lärarens inställning till både faktaböcker och internet, samt hennes direkta instruktioner inför just den aktuella uppgiften har påverkat eleverna i deras handlade, resonerande, val och resultat, medan bibliotekariens påverkan kan ses som en mer långsiktig insats när det gäller det sätt varpå hon lyfter fram, talar om och exponerar faktaböcker särskilt riktade till barn och unga.

Bibliotekarien uppgav också vid intervjun att hon inte varit medveten om att just den här aktuella forskningsuppgiften var den som jag studerade utan hon har försökt svara på frågor och söka upp böcker till eleverna så som hon brukar göra, utan att på något sätt ”särskilt” försöka få dem att välja information från just faktaböcker.

Situationen hade kunnat vara annorlunda om det hade varit så att elevernas iPad och internettillgång funnits i bibliotekets lokaler *eller* om det aktuella biblioteket hade haft publika datorer *eller* om det på biblioteket till och med funnits tillgång till specifika databaser riktade till elever/barn/unga som bibliotekarien hade kunnat bistå eleverna med i deras sökande efter information. Då hade valet mellan faktaböcker och internet i högre utsträckning kunnat avgöras av bibliotekarien och i vilken mån hon valde det ena eller det andra när och om eleverna vänt sig till henne för hjälp. I det aktuella fallet på det aktuella biblioteket finns varken publika datorer eller tillgång till särskilda faktasidor/databaser riktade till barn så för bibliotekarien finns endast faktaböcker i form av traditionella tryckta medier att tillgå. Det här kan i sin tur vara en bidragande orsak till att undervisningen i källkritik och informationsökning på internet nästan uteslutande blir skolans ansvar i just det här fallet. Jag är medveten om att det kan se annorlunda ut på andra ställen.

Det finns dessutom andra exempel på andra ställen som skulle kunna påverka utfallet på andra sätt; exempelvis skolor utan tillgång till skolbibliotek.

7. Avslutande diskussion och slutsatser

I följande kapitel jämför jag resultaten från min fallstudie med resultat från tidigare forskning som jag tagit del av. Jag diskuterar faktaböckernas roll i skolans värld, och försöker besvara frågan om faktaböckerna har förlorat sin relevans. Faktaböckernas roll på biblioteken tar jag också upp samt hur biblioteken kan förhålla sig till informationssökning i framtiden. Ett avsnitt om källkritik anser jag också vara befogat i samband med det, och dessutom diskuteras metodens räckvidd.

Avslutningsvis återkopplar jag till syfte och frågeställning, och ger förslag på vidare forskning.

7.1 Faktaböckernas förlorade relevans

De fyra barn som deltog i min fallstudie och som intervjuades om hur de gått tillväga med sin forskningsuppgift svarade alla samstämmigt att de inlett sin informationssökningsprocess på internet. De hade pliktskyldigast besökt det närliggande skolbiblioteket på lärarens uppmaning och två av eleverna hade även rådfrågat bibliotekarien om lämplig bok. Den bok de fick tag i motsvarade dock inte deras förväntningar och de lät bli att använda dem. De två andra eleverna hade sökt runt lite på egen hand i biblioteket men inte ansett sig hitta något av värde.

Jag analyserade också totalt fem källförteckningar från tio elever och efter avslutat ”forskningsarbete” hade de använt sig av 15 internetsidor (många av dem samma) och 5 böcker (varav två var samma).

Utgående från min studie kan man därmed dra slutsatsen att faktaböckerna är en relativt outnyttjad tillgång i skolans värld och i elevers informationssökningsprocess. När de elever som ingick i min studie vill ta reda på något, när de identifierar ett informationsbehov, så går de inte till bibliotekens faktahyllor. Inte heller går de till bibliotekarierna. För dem har faktaböckerna förlorat sin relevans.

Här ska nämnas att min studie endast är en fallstudie och att den därmed bara kan anses vara en fingervisning om hur läget ”egentligen” är i dag. Som metod är fallstudien begränsad och undersökningar i en annan klass och en annan skola skulle kunna utfalla helt annorlunda. Jag bedömer dock mina resultat som en tämligen tydlig fingervisning, eftersom de överensstämmer med en hel del tidigare forskning samt med mina egna iakttagelser och erfarenheter.

Men resultatet från min studie är tydligt; faktaboken som informationskälla för unga idag *har* förlorat sin relevans. Eleverna jag talade med går inte i första hand till bibliotekets faktaböcker för att söka information. Det är på internet dessa elever letar i första hand, och faktaböckerna har ingen egentlig plats att fylla längre när det gäller informationssökning för dem.

Carol C. Kuhlthau ställde frågan om vi någonsin för en dialog med eleverna om deras informationssökning. Och om vi iscensätter undervisning där eleverna får berätta om hur deras sökprocess har gått till, och varför de gjort på ett visst sätt (Kuhlthau 1993). Det är precis vad jag med min fallstudie försökt göra; ta reda på hur eleverna *faktiskt* går tillväga och hur de resonerar kring sitt tillvägagångssätt.

Lärarens roll i min specifika fallstudie tror jag också påverkade elevernas informationssökning. Hon föredrar själv att söka information på internet och hon har – troligen – visat sina elever lämpliga internetsidor i något skede av forskningsuppgiften. Hon uppmanade dem – visserligen – att också använda någon bok när de sökte information, men min bedömning är att hon ändå signalerade till eleverna att internet är att föredra. ”Lämpliga internetsidor” är något jag återkommer till i nästa avsnitt.

Vilken ny kunskap har då min fallstudie bidragit med, jämfört med tidigare forskning? Jag anser mig ha fått bekräftat att för de elever jag studerat är faktaböckerna en relativt outnyttjad tillgång när de inom skolans ramar ska söka information. Faktaböckerna har åtminstone för denna skolklass förlorat sin relevans när det gäller informationssökning. Däremot, tror jag inte att faktaböckernas era är över.

7.2 Faktaböckerna som läsfrämjande verktyg

Både läraren och bibliotekarien i min studie berättar att många elever, särskilt läsovilliga eller läsovana, gärna lånar och läser faktaböcker om ämnen som intresserar dem. Egna iakttagelser bekräftar i hög grad detta. Dayton-Sakari och Jobe lyfter samma aspekt i artikeln *Reluctant Readers Choose Nonfiction* (2003).

Kopplar man det till de försämrade resultaten i PISA-undersökningarna (Skolverket 2013) när det gäller just läsförståelse, finns ett viktigt användningsområde för faktaböckerna. Att läsa faktatexter och att läsa internetsidor har flera gemensamma drag; man måste skumma texten, sovra, sälla och få en överblick över innehållet. Man behöver inte läsa från början till slut utan kan hoppa i texten och läsa på olika ställen (Gómez 1991).

Istället för att uppmana barn och unga att välja ”en riktig bok” (Fransson 2013) ser jag faktaböckernas nya roll *jämsides* med skönlitteraturen. Faktaböckerna för barn, som det nu finns fler och bättre av än någonsin, och vars utgivning och försäljning ökar (*Svenska Dagbladet* 2016-05-04, Kultur), skulle med fördel kunna placeras in i bibliotekens skönlitterära bestånd eller lyftas fram på annat sätt. Biblioteken skulle kunna använda sig av och dra nytta av faktaböckernas alla fördelar och föra in dem i sina läsfrämjande insatser i mycket högre grad än många av dem gör idag. Att bara fokusera på faktaböcker för barn som informationskällor kan vara förlegat, och hör kanske inte hemma i den nya digitaliserade världen?

Det kan vara dags att börja betrakta faktaböcker för barn på ett nytt sätt med nya ögon, och ge böckerna en ny plats i bibliotekens bestånd, både när det gäller vårt sätt att se på dem och när det gäller dess fysiska placering.

7.2.1 Faktabaserade internetsidor för unga

En intressant aspekt av de resultat som framkommit i min studie är *vilka* internetsidor eleverna hämtade sin information ifrån. Jag hade en förförståelse som inte var helt korrekt, då jag utgick från att eleverna då de sökte information på internet huvudsakligen sökte via sökmotorn Google och därifrån kunde hamna på egentligen vilken som helst sida. Istället visade det sig att samtliga elever hade besökt någon av, eller flera av, de speciella faktasidor riktade till barn, som finns på internet, och som jag inte kände till när jag inledde min studie. Dessa var Historiesajten, So-rummet och Unga Fakta, och jag presenterade dem mer utförligt i kapitel 6. Dessa sajter är inte källkritiskt granskade på samma sätt som traditionella

faktaböcker är, men de tycks ändå vara relativt kvalitativa, objektiva och korrekta, och dessutom rekommenderas de av lärarna själva på internetsidan Pedagogtorget och används av bibliotek, skolor, och museer. Jag bedömer dem med andra ord som relativt tillförlitliga. Att eleverna överhuvudtaget hittat till dessa sidor gör det enligt min mening troligt att någon visat dem dit – i det här fallet läraren.

En sannolik slutsats som jag drar utifrån min fallstudie, tidigare forskning och denna nya insikt, är att faktasidor riktade till unga, som dessa tre nämnda är exempel på, kan komma att ersätta faktaböckerna när det gäller informationssökning i skolans värld. De är ”snabbare, lättare och roligare” än de traditionella faktaböckerna, de har ett språk som riktar sig till, och lämpar sig för barn och unga, och man behöver inte ta anteckningar och skriva av vid sidan om, utan kan kopiera direkt från internetsidan.

Jag tror att faktaböckernas existensberättigande i framtiden *inte* ligger i rollen som informationskälla för barn och unga. Istället kan de inlemmas i de skönlitterära böckernas bestånd och uppgift, som läsfrämjande, underhållande, nöjesläsning, och som en ingång till mer läsning för läsovilliga och läsovana elever. En vana att läsa och ta till sig innehållet i faktaböcker kan stärka svenska elevers läsförståelse (Gómez 1991) och därmed resultaten i framtida PISA-undersökningar. Här kan biblioteken ha en viktig uppgift – att ytterligare begrunda hur faktaböckerna kan tas tillvara och att förändra och förädla deras roll.

Att tillhandahålla och erbjuda faktasidor på internet särskilt riktade till barn och unga, och kanske även att i viss mån källkritiskt granska dessa, är också något som jag vill föreslå att biblioteken skulle kunna göra i större utsträckning än idag. Biblioteken är tänkta att vara en källa till information för samhället – då kan man även överväga att erbjuda också den digitaliserade informationen riktad till barn och unga, på samma sätt som man i dagsläget har faktaböcker för unga i sitt bestånd.

På den arenan föreslår jag att biblioteken håller sig i framkant, och man kan föreställa sig någon form av undervisande roll, möjligen i högre utsträckning i samarbete med skolorna, där biblioteken kan ta sig en ny och viktigare plats.

Min bedömning efter avslutad studie är att bibliotekens, och bibliotekariens uppgift och plats i framtiden, i mycket större utsträckning än idag kan komma att handla om undervisning i mediekompetens och källkritik, samt i att tillhandahålla och kvalitetsgranska digitala platser för information, som exempelvis faktasidor riktade till unga, som Historiesajten, So-rummet och Unga Fakta.

Faktaböckernas roll kan komma att förändras, och den är förmodligen redan på god väg att göra det. Ser man till faktaböcker för vuxna så handlar de mindre om att utgöra en källa till information och mer om nöje, underhållning och njutning; trädgårdsbutiker, kokböcker, träningsböcker, fotokonst och så vidare. Faktaböcker för barn kan finna sin plats i samma genre; inte som informationskälla i första hand, utan som underhållning och nöjesläsning. På köpet lär barn och unga sig att ta till sig faktatexter och förbättrar sin läsförståelse av dessa.

7.3 Slutsatser och förslag till fortsatt forskning

Syftet med denna studie var att undersöka barn och ungas informationskompetens med särskilt fokus på valet mellan internet och faktaböcker i ett lärar- och bibliotekarielett

sammanhang. Jag var även intresserad av om eleverna tagit biblioteket och/eller bibliotekarien till hjälp och i så fall i vilken utsträckning.

För att uppnå syftet hade jag formulerat följande frågeställning:

- Hur väljer elever källa vid ett konkret informationsbehov?
- Hur resonerar de kring sitt val av informationskälla?
- Hur uppfattar de resultatet av sin sökprocess?
- Vilken roll har bibliotekarien och läraren i elevernas sökprocess?

Inledningsvis redogjorde jag för betydelsen av informationskompetens och förmodade att ”internet” var svaret för många då de spontant skulle söka efter specifik information.

I läroplanen för den åländska grundskolan står det om vikten av att tillägna sig ny teknik, och jag såg det som skolans – och bibliotekens – ansvar att lära ut informationskompetens till elever. Och först ville jag veta hur elever hanterade ett informationsbehov, i ett lärarlett sammanhang inom skolans verksamhetsområde.

Resultaten från min fallstudie pekar i stort sett entydigt på internet. Det är huvudsakligen till internet de unga i min studie vänder sig när de söker information, vilket är ungefär vad jag förväntade mig.

Jag preciserade också mitt fokus inledningsvis till själva valet mellan internet och faktaböcker, eftersom jag såg en kunskapslucka när det gällde faktaböckernas relevans. Jag ställde mig frågan om faktaböckerna alls har någon relevans längre, och om elever någonsin söker information från faktaböcker. Svaret på de frågorna gav mig en ytterligare insikt i problematiken; Jag kunde utifrån min fallstudie se att just de aktuella eleverna i första hand vände sig till internet när de sökte information. De allra flesta av dem nöjde sig med internet (och en av skolan tilldelad lärobok) och tog aldrig med någon information från bibliotekets faktaböcker. Men jag fann också att faktaböckerna visst har relevans, både nu och i framtiden. Jag fann att faktaböckerna kan ges en ny roll – som jag vid lite begrundan inser att faktaböcker för vuxna redan har. Istället för att primärt vara en källa till information, kan faktaböcker för barn fungera som en väg in till läsning och läsande för läsovilliga och läsovana barn. Och sist men inte minst kan de genom sitt annorlunda tilltal jämfört med skönlitterära böcker, fungera som en metod att träna upp förmågan att ta till sig en faktabaserad text (Dayton-Sakari & Jobe 2003), vilket dels är viktigt när man ska hantera textflödet på internet, och dels kan förbättra svenska elevers resultat när det gäller läsförståelse av faktatext i PISA-undersökningen, där resultaten sjönk i flera års tid (Skolverket 2013). Faktaböcker har med andra ord inte alls förlorat sin relevans – men relevansens syfte har förändrats.

Jag frågade mig också hur eleverna resonerar kring sitt val av informationskälla och hur de uppfattar resultatet. På den frågan kunde jag konstatera att de jag intervjuade var medvetna om vikten av källkritik men att de inte upplevde sig vara särskilt kompetenta i det avseendet, samt att de ändå uppfattade sina resultat som goda (vilket kan vara en följd av att de inte visste huruvida de valt tillförlitliga källor eller inte). Slutsatsen av detta framgår tydligt; en viktig uppgift för biblioteken att ta sig an i framtiden kan vara att undervisa i informationssökning och källkritik.

Bibliotekariens och lärarens roll vid elevernas sökprocess förstärker denna bild ytterligare – det finns ett tydligt och stort behov av att lära ut hur man hanterar och bedömer det man hittar på internet.

Och sist men inte minst utkristalliserades ett helt nytt spår; de digitala faktaböckerna, som jag väljer som begrepp för dessa faktasidor riktade till unga som finns fullt utbyggda och fungerande, redan använda och rekommenderade av och för skolelever. Dessa kan biblioteken också ta till sig; lära sig bemästra, kvalitetsgranska, tillhandahålla för i första hand unga låntagare, samt undervisa i.

Syftet med denna studie var att undersöka femte- och barn och ungas informationskompetens med särskilt fokus på valet mellan internet och faktaböcker, i ett lärar- och bibliotekarielett sammanhang, och jag anser att jag uppfyllt mitt syfte. Jag har fått en tydligare bild av hur eleverna i min fallstudie väljer och resonerar kring sin informationsökningsprocess och tillsammans med tidigare forskning har jag fördjupat min insikt i problematiken. Resultatet av min studie har också lett mig fram till nya perspektiv och insikter – huvudsakligen att faktaböckerna fortfarande är relevanta men inte i första hand som informationskälla, utan att de kan ges ett nytt och annorlunda användningsområde.

Dessa nya insikter tror jag kan vara till nytta för biblioteks- och informationsvetenskapen som fält, exempelvis eftersom de kan leda till ett nytt sätt att betrakta faktaböcker för barn på för biblioteken i deras praktiska dagliga arbete. Det kan också ge biblioteken en signal om hur de lämpligen kan styra och utveckla sina digitala resurser – som att erbjuda digitala lärplattformar riktade till barn samt visa hur de kan tillämpas i utbildningssammanhang. Det i sig innebär ett ansvar för undervisning i medie- och informationskunskap samt källkritik, där biblioteken också skulle kunna ta plats.

Ett förslag till fortsatt forskning skulle kunna vara att närmare granska dessa faktasidor för barn som finns på internet, *kan* de ersätta faktaböckerna när det gäller källkritik? Håller de för en närmare kvalitetsgranskning? Vems är ansvaret? Man kan också utreda hur sådana sidor rent konkret skulle kunna inrymmas i bibliotekens bestånd och hur de på bästa sätt görs användarvänliga för de yngre låntagarna, i första hand på skolbibliotek.

Ett annat förslag till fortsatt forskning skulle kunna fokusera än mer på den källkritiska aspekten; vilken roll bör biblioteken ha i framtiden när det gäller källkritik? Kan man ta mer plats än idag och i så fall hur? Hur viktigt är det att alla samhällsmedborgare kan skilja mellan korrekt och inkorrekt information – mellan information och desinformation? Ska biblioteken också blanda sig i sociala medier och den roll av ”nyhetsförmedling” som dessa börjat få? Felaktiga och osanna artiklar sprids som en löpeld och som om de vore sanning, och allt för få kan se skillnad. Vilken uppgift har biblioteken när det gäller detta?

Det skulle även vara intressant att närmare studera bibliotek där faktaböckerna *har* inlemmats i det skönlitterära beståndet. Varför har man gjort det och hur upplever man att det fungerar? Har man i samband med det upptäckt några särskilda fördelar eller synergieffekter? Forskningens roll är viktig då många svåra frågor uppstår, exempelvis: Hur väl rustad är den enskilde individen när det gäller att hantera all den information som möter honom eller henne på internet? Med andra ord – hur informationskompetent man är avgör vilken slags information man hittar, och hur man förhåller sig till den. Faktaböcker är redan granskade av flera instanser innan de placeras på bibliotekens hyllor – det är inte de rader någon snabbt

skickat iväg ut i cyberrymden om något som denne brinner för. Eller något som denne vill att andra ska tycka är rätt och rimligt.

I förlängningen finns en risk att vi får ett klassamhälle baserat på informationskompetens, och bibliotekens roll i detta inför framtiden är tydlig. Här kan biblioteken ha ett viktigt uppdrag.

Käll- och litteraturförteckning

Biblioteksnetet i Finland (u.å.). *biblioteken.fi*. Hämtad den 13 november, 2016, från <http://www.biblioteken.fi/>

Boek, A. K. & Britz, J. J. (2004). Information literacy at school level: A comparative study between the netherlands and south africa. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 70(2), s.63-71. Från <http://costello.pub.hb.se/login?url=http://search.proquest.com/docview/57607515?accountid=9670>

Carter, B. (2000). A universe of information: The future of nonfiction. *Horn Book Magazine*, 76(6), s.697-707. Från <https://kimacademy-lausd-ca.schoolloop.com/file/1418456659198/1410848253655/1082857266011693915.pdf>

Dayton-Sakari, M. & Jobe, R. (2003). Reluctant Readers Choose Nonfiction. *Bookbird*, 41(1), s.21-27. Från <http://search.proquest.com.lib.costello.pub.hb.se/docview/216128382/fulltext/5254172E3F3C4E4FPQ/1?accountid=9670>

Dålig bredd trots enorm utgivning (2016, 4 maj). Svenska Dagbladet, Kultur. Från <https://www.svd.se/dalig-bredd-trots-enorm-utgivning>

Ellerström, J. (2011). *Kommer vi att hitta något annat än det vi från början vet att vi söker?* I T. Borgin (Red.) *Finns bibliotek om tjugo år? En antologi om framtidens bibliotek* (s.22-25). Stockholm: Kungliga biblioteket.

Enochsson, A.-B. (2007). *Internetsökningens didaktik*. Stockholm: Liber.

Faktum. (2006). *Svenska akademins ordlista över svenska språket* (13. uppl.) Hämtad den 12 december, 2016, från <http://www.sok.saol.se>

Finlands författningssamling 1492/2016. *Lag om allmänna bibliotek*. Hämtad 28 februari, 2017, från http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/vireilla_kirjastot/kirjastolaki/index.html?lang=sv

Fransson, Å. (2013). ”Du måste låna en riktig bok!”: *En forskningsöversikt om barns och vuxnas syn på faktaböcker för barn*. (Kandidatuppsats, Högskolan i Borås, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap). Från http://bada.hb.se/bitstream/2320/13526/1/k13_54.pdf

Giblin, J. C. (2013, 27 april). More Than Just the Facts: A Hundred Years of Children’s Nonfiction. *Horn Book Magazine*, 76(4). Från <http://www.hbook.com/2013/04/creating-books/publishing/more-than-just-the-facts-a-hundred-years-of-childrens-nonfiction>

Gómez, E. (1991). Faktaboken: en bortglömd genre inom barnlitteraturen. *SPOV: Studier av den pedagogiska väven* 12, s. 11-23. Härnösand: Högskolan, Institutet för pedagogisk textforskning

Gómez, E. (2008). *Faktaboken som pedagogisk resurs*. Lund: Studentlitteratur.

Gärdén, C. (2010). *Verktyg för lärande: Informationssökning och informationsanvändning i kommunal vuxenutbildning*. Borås: Valfrid.

Informationskompetens (2001). *ALA, Objectives for Information Literacy Instruction: A Model Statement for Academic Librarians*. Hämtad 2 februari, 2017, från <https://www.ala.org/acrl/standards/objectivsinformation>

Krag Jacobsen, J. (1993). *Intervju. Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur.

Kuhlthau, C. C. (2006). *Informationssökningsprocessen: En lärande process med lärare och bibliotekarie i samverkan med elevens informationskompetens i fokus* (2. uppl.). Lund: Btj.

Lemlands grundskola (2016). *Arbetsplan för Lemlands grundskola 2016-2017*. Hämtad 13 november, 2016, från Lemlands grundskolas hemsida, <http://www.lemlandsgrundskola.ax/images/pdf/arbetsplan/Arbetsplan1617.pdf>

Limberg, L. (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: En kunskapsöversikt*. (2. uppl.) Stockholm: Statens skolverk.

Limberg, L., Sundin, O. och Talja, S. (2009). Teoretiska perspektiv på informationskompetens. I J. Edman, och A. Lundh, A. (Red.) *Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationsökning i lärandepraktiker* (s. 36-65). Stockholm: Carlssons.

Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Rask, S.R. (2000). *Med eller utan filter: Personliga funderingar kring etiken, pedagogiken, källkritiken och vuxenrollen när Internet kommer till skolan*. (ny utg.). Stockholm: Stift. för kunskaps- och kompetensutveckling.

Repstad, P. (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. (3. uppl) Lund: Studentlitteratur.

Roswall, Å. & Westerberg, C. (2006). *Barn läser faktaböcker: En studie om hur några barn använder och uppfattar faktaboken*. (Magisteruppsats, Högskolan i Borås, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap). Från <http://bada.hb.se/bitstream/2320/1465/1/06-50.pdf>

Rowlands, I., Nicholas, D., Williams, P., Huntington, P., Fieldhouse, M., Gunter, B., Withey, R., Jamtli, H. R., Dobrowolski, T. och Tenopir, C. (2008). The Google generation: The information behaviour of the researcher of the future. *Aslib Proceedings*, 60(4), 290-310. doi:10.1108.00012530810887953

Sahlin, G. (2011). (Visst)finns bibliotek om tjugo år!. I T. Borgin (Red.). *Finns bibliotek om tjugo år? En antologi om framtidens bibliotek* (s. 6-10). Stockholm: Kungliga biblioteket.

Serner, A. (2011). Vi kommer vi ha flera plattformar att läsa på, och vi kommer antagligen använda dem alla. I T. Borgin (Red.). *Finns bibliotek om tjugo år? En antologi om framtidens bibliotek* (s. 48-51). Stockholm: Kungliga biblioteket.

Starrin, B. & Svensson, P.G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Wettmark, L. (2004) Elevernas informationskompetens: bibliotekariens ansvar. I M. Ullström (Red.). *Sök för att lära: Om lärande, informationssökning och bibliotek* (s.145-156). Lund: Bibliotekstjänst.

Ålands författningssamling 1995:18. *Grundskolelagen för landskapet Åland* (s.863). Hämtad 27 augusti, 2016, från http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/o_utbildning_kultur_och_idrott_2012.pdf

Ålands författningssamling 1995:18. *Landskapet Ålands läroplan för grundskolan*. Hämtad 9 november, 2016, från http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/laroplan-for-landskapet-aland-2013_0.pdf

Ålands författningssamling 1995:95. *Grundskoleförordningen för landskapet Åland* (s. 868). Hämtad 27 augusti, 2016, från http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/o_utbildning_kultur_och_idrott_2012.pdf

Ålands författningssamling 1997:82. *Landskapslagen om allmänna bibliotek*. Hämtad 27 augusti, 2016, från http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/o_utbildning_kultur_och_idrott_2012.pdf

Ålands författningssamling 1997:83. *Biblioteksförordningen för landskapet Åland*. Hämtad 27 augusti, 2016, från http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/o_utbildning_kultur_och_idrott_2012.pdf

Bilaga 1: Brev till lärare

Hej!

Nu har jag hunnit formulera min uppsatsidé som vi pratade om i våras, och jag hoppas att ni snart kommer att ha tid att ta itu med själva skolarbetet!

Kortfattat så tänker jag mig att ni i samband med ordinarie undervisning ger eleverna i uppdrag att söka information om något ämne – ungefär som en egen forskningsuppgift. Och att du inför detta upplyser dem om att man kan exempelvis leta på internet, leta på biblioteket, eller prata med bibliotekarien.

Sen genomför eleverna uppgiften på det sätt som de själva finner lämpligt, och resultatet redovisas på något sätt som du avgör eller som ni är vana vid. Det jag är ute efter är en redogörelse i efterhand om hur de gick tillväga för att hitta informationen, och varför de gjorde på det sättet. Kanske kan de också få i uppdrag att skriva ner det, under arbetets gång? Jag är ju främst intresserad av att skilja mellan internet och faktaböcker som hittats på biblioteket (eller egna faktaböcker om de har det). Information som de hittat i skolböcker blir nog en kategori för sig, men är också intressant.

Jag tänker mig ett arbete som sträcker sig över åtminstone några lektioner, tex ett par veckor eller så. Vad ni har möjlighet till.

Sen skulle jag vilja komma och prata med er: dig i rollen som lärare, bibliotekarien i skolbiblioteket, samt fyra elever. Om alla har skrivit ner hur de gjorde sitt informationssökningsarbete vill jag gärna få kopior på det.

Alla får vara anonyma och det tar inte särskilt lång tid, jag har inte så många frågor. Ca femton minuter tror jag, per person (de fyra eleverna två åt gången).

Så här tänker jag mig det - tror du det kan fungera? Någon modifiering kan kanske dyka upp under arbetets gång, men i ett första skede föreställer jag mig det så här.

Kanske skulle jag komma till skolan så vi får prata ihop oss innan ni kör igång?

Hälsningar från Liv

Bilaga 2: Intervjumallar

Intervjufrågor till läraren:

- Berätta om den uppgift eleverna fått?
 - o Tidsram?
 - o Mål/resultat?
 - o I hur stor omfattning kunde de själva välja inriktning på ämnet?
- Vilka instruktioner fick de kring själva informationssökningen (läroböcker, internet, biblioteket)?
 - o Under arbetets gång, vilken hjälp fick de av dig (om någon alls)?
- Hur ser tillgången till dator/internet ut? Vilka webbsidor har de tillgång till?
- De här eleverna går i klass 5 och 6, hurdan erfarenhet och kunskap har de sedan tidigare gällande informationssökning?
- Hur mycket har ni tidigare pratat om internet kontra faktaböcker?
- Hurdan erfarenhet har de av skolbiblioteket här?
 - o Och av faktaböcker specifikt?
- Hur mycket har ni talat om källkritik när det gäller information man hittar på internet?
- Hur ser du som lärare på faktaböcker och internet när det gäller informationssökning? Skillnader, för- och nackdelar..?

Frågor till eleverna: *berätta vad jag håller på med!

- (namn) = anonymt, men för att kunna särskilja rösterna i efterhand.
- Vilket ämne valde du? Varför?
 - o Vad visste du om det sedan tidigare?
- Var började du leta efter information?
 - o Och sen..?
- (Var du på biblioteket? Frågade du bibliotekarien? Letade du på Internet?)
- Hittade du det du letade efter?
- Vilka skillnader tycker du att det är mellan att leta efter information på Internet och i faktaböcker?
- Nu när du ser tillbaka på hur du gjorde för att hitta information, hur fungerad det?
- Kunde du ha gjort något annorlunda eller letat på andra sätt? Annan ordningsföljd?

Frågor till bibliotekarien:

- Hur lyfter du som bibliotekarie fram faktaböcker för eleverna? (Synliggörande)
- Upplever du att eleverna är intresserade av faktaböcker, i någon mån?
- Hur ser det ut med utlåningen av faktaböcker (både vuxna och barn)?
- Hurdant är beståndet här på biblioteket (både vuxna och barn)?
- Aktualitet; köps det in nya faktaböcker?
- Hur ser du på skillnaden i informationssökning när det gäller faktaböcker och Internet?